

Tre himmerlandske sogne i 1801

-

Analyse af befolkningens sammensætning
i Sønder Kongerslev, Nørre Kongerslev & Komdrup Sogne

Projekt Sognefortællinger

Udgivelse nr. 1
December 2020

Keld Jensen

www .com

Storytelling & Photography

Tre himmerlandske sogne i 1801
- Analyse af befolkningens
sammensætning i Sønder Kongerslev,
Nørre Kongerslev & Komdrup Sogne

Version II

Keld Jensen

December 2020

Forord

Et tilhørsforhold til en egn kan udvikles, hvis vi sætter os ind i, hvordan egnens historie er. Nogle af os er opvokset på egnen og føler, vi er en vigtig del af egnens historie. Men hvem var de mennesker, der beboede egnen før os – og hvordan levede de?

Dette er en analyse af befolkningssammensætningen i de tre sogne Sønder Kongerslev, Nørre Kongerslev og Komdrup Sogne i Østhimmerland, som den så ud i 1801. Det væsentligste kildemateriale for analysen er oplysninger fra den folketælling, der blev gennemført i februar 1801 i hele landet.

Keld Jensen

Sønder Kongerslev

December 2020

Indhold

FORORD	5
INDHOLD	7
FIGURLISTE.....	8
TABELLISTE.....	8
1 INDLEDNING	11
1.1 DEFINITION AF CENTRALE BEGREBER.....	11
1.1.1 Geografiske inddelinger	11
1.2 DATASTRUKTUR	13
1.3 TIDLIGERE UNDERSØGELSER OG LITTERATUR.....	15
1.4 STRUKTUREN I DENNE RAPPORT.....	15
2 ÅR 1801 – EN PERIODE MED INTERNATIONAL URO OG STORE FORANDRINGER	17
2.1 UDVIKLINGEN I DANMARK.....	18
3 FOLKETÆLLING I 1801	21
4 PRÆSENTATION AF DE TRE SOGNE	23
4.1 BEFOLKNINGSSTØRRELSE OG BEFOLKNINGSTÆTHED.....	23
4.2 EN UDVIKLING SOM INGEN KUNNE FORESTILLE SIG I 1801	24
5 NOGET OM PERSONNAVNE	33
6 KØNS- OG ALDERSSTRUKTUR I DE TRE SOGNE	37
6.1 ALDERSBETINGET FORSØRGERBYRDE	42
7 LOKALBEFOLKNINGENS CIVILSTAND	45
8 ANALYSE AF HUSSTANDENES STØRRELSE OG SAMMENSÆTNING	49
8.1 ANTAL BØRN I HUSSTANDE	53
8.2 BEBOERE FORDELT PÅ STILLING I HUSSTAND	55
8.2.1 Familiemedlemmer.....	55
8.2.2 Tjenestefolk	56
8.3 ERHVERV FORBUNDET MED DE ENKELTE HUSSTANDE	57

8.3.1 Herremændene og deres myndighedsroller.....	58
8.3.2 Andre offentlige myndighedspersoner.....	59
8.3.3 Militærvæsen.....	60
8.3.4 Gårdmænd, husmænd og daglejere.....	60
8.3.5 Landhåndværkerne	62
8.3.6 Inderster og indsiddere	63
8.3.7 Personer på socialhjælp og lignende.....	64
9 AFSLUTTENDE BEMÆRKNING	67
10 ANVENDTE KILDER OG LITTERATUR	69

Figurliste

FIGUR 1. BEFOLKNINGSUDVIKLING I DE TRE SOGNE, 1800-2019	25
FIGUR 2. BEFOLKNINGSUDVIKLINGEN I DE TRE SOGNE OG I HELE LANDE, INDEKS 1901=100,0, 1800-2019	25
FIGUR 3. KORT OVER SØNDER KONGERSLEV SOGN, 1814.	27
FIGUR 4. KORT OVER NØRRE KONGERSLEV SOGN, 1814.....	28
FIGUR 5. KORT OVER KOMDRUP SOGN, 1814.....	29
FIGUR 6. SØNDER KONGERSLEV SOGN, BEBYGGELSER ÅR 1814 MARKERET PÅ KORT FRA ÅR 2019.....	30
FIGUR 7. NØRRE KONGERSLEV SOGN, BEBYGGELSER ÅR 1814 MARKERET PÅ KORT FRA ÅR 2019	31
FIGUR 8. KOMDRUP SOGN, BEBYGGELSER ÅR 1814 MARKERET PÅ KORT FRA ÅR 2019	32
FIGUR 9. ALDERSPYRAMIDE, BEFOLKNINGEN I TRE SOGNE I PROCENT, 1801.....	39
FIGUR 10. BEFOLKNINGSMÆSSIG SAMMENSÆTNING, DE TRE SOGNE ÅR, 1801 OG HELE LANDET ÅR 2019	44
FIGUR 11. HUSSTANDE FORDELT PÅ STØRRELSE I ANTAL PERSONER, HELE LANDET OG DE TRE SOGNE, 1801.....	52
FIGUR 12. BEFOLKNING FORDELT PÅ STØRRELSE AF HUSSTANDE, HELE LANDET OG DE TRE SOGNE, 1801 ...	53

Tabelliste

TABEL 1. BEFOLKNINGSSTØRRELSE & BEFOLKNINGSTÆTHED, AALBORG AMT (LANDSOGNE) & DE TRE SOGNE, 1801.....	24
TABEL 2. DE TI MEST UDBREDTE EFTERNAVNE I DE TRE SOGNE, 1801.....	34
TABEL 3. DE TI MEST UDBREDTE EFTERNAVNE HOS MÆND OG KVINDER, 1801.....	34
TABEL 4. DE TI MEST ANVENDTE FORNAVNE TIL MÆND OG KVINDER I DE TRE SOGNE, 1801	35
TABEL 5. GENNEMSNI TSALDEREN I DE TRE SOGNE 1801, SAMT I HELE LANDET 2019	37
TABEL 6. ALDERSFORDELINGEN I DE TRE SOGNE OG SAMLET, 1801	40

TABEL 7. BEFOLKNINGSSTRUKTUR SAMMENLIGNET MED HELE LANDET & MED ALLE LANDSOGNE I LANDET, 1801.....	42
TABEL 8. BORGERE FORDELT PÅ ALDERSGRUPPER TIL FORSØRGERBYRDE BEREKNING, 1801 SAMT 2019 ...	43
TABEL 9. SOGNEBESØG BEFOLKNING FORDELT PÅ CIVILSTAND, 1801	45
TABEL 10. HUSSTANDENS GIFTE PERSONER, 1801	46
TABEL 11. ALDERSFORSKEL I ÆGTESKAB I HUSSTANDEN MED KUN TO GIFTE I DE TRE SOGNE, 1801	47
TABEL 12. ANTAL HUSSTANDEN I DE TRE SOGNE OG HUSSTANDENS GENNEMSITLIGE ANTAL PERSONER, 1801	49
TABEL 13. HUSSTANDEN FORDELT PÅ STØRRELSE OG ANTAL BORGERE FORDELT PÅ HUSSTANDSSTØRRELSE, DE TRE SOGNE, 1801	50
TABEL 14. ANTAL BØRN I HUSSTANDEN I DE TRE SOGNE, 1801	54
TABEL 15. KVINDERS ALDER VED FØDSEL AF HUSSTANDENS NUVÆRENDE ÆLDSTE BARN, ALLE TRE SOGNE, 1801.....	54
TABEL 16. ALDER FOR ÆLDSTE BARN I HUSSTANDEN, DE TRE SOGNE, ÅR 1801	55
TABEL 17. ANTAL FAMILIERELATEREDE PERSONER, UNDTAGEN KERNEFAMILIE, I HUSSTANDEN I DE TRE SOGNE, 1801.....	56
TABEL 18. ANTAL TJENESTEFOLK I HUSSTANDEN, DE TRE SOGNE, 1801	57
TABEL 19. PERSONER TILKNYTTET LANDBRUGET I TRE KATEGORIER, DE TRE SOGNE, 1801.....	62
TABEL 20. HÅNDVÆRKERE I DE TRE SOGNE, 1801.....	63

1 Indledning

I denne rapport gives der en samlet præsentation og analyse af de oplysninger, der kan udtrækkes af folketællingen den 1. februar 1801. Præsentation og analyse omfatter de tre østhimmerlandske sogne, Sønder Kongerslev, Nørre Kongerslev og Komdrup.

Der er forskellige årsager til, at jeg netop har valgt at starte med folketællingen fra 1801 frem for andre folketællinger. For det første indgår denne analyse i en større sammenhæng, hvor jeg senere vil analysere andre efterfølgende folketællinger samt anvende de nyeste registerstatistikker til analyse af nutidens tilstand i de tre sogne.

For det andet er folketællingen fra 1801 for øjeblikket den ældste folketælling, som er indtastet for de tre sogne. Uden indtastning er det en meget tidskrævende og vanskelig opgave at hente data ud fra de oprindelige dokumenter fra 1801.

For det tredje kan jeg i præsentation og analyse læne mig op ad den spændende bog, som Hans Jørgen Marker har udgivet i 2015. Bogen omhandler hele landet og ikke konkret de tre sogne, men hans metoder og definitionsbeskrivelser er en gave for mit arbejde med udarbejdelsen af denne rapport.

1.1 Definition af centrale begreber

I analyser med anvendelse af statistiske data er det vigtigt at arbejde med meget konkrete definitioner. Statistiske begreber kan nemt misforstås og benyttes forkert. Derfor er nogle af de centrale begreber defineret i denne indledning.

1.1.1 Geografiske inddelinger

Bortset fra nogle ganske små justeringer havde de tre sogne samme udstrækning i dag, som var gældende, da folketællingen blev gennemført i 1801.

De tre sogne har langt tilbage i tiden samlet set været et pastoratsogn – altså tre sogne, men samme præst - og haft en tæt tilknytning til hinanden.

I 1801 hører sognene under Helligum Herred og udgjorde herredets nordøstlige hjørne.

I Håndbog for danske lokalhistorikere er begrebet sogn defineret således:

”Er i historisk tid et område, der søger til en fælles kirke; men det har muligvis i førkristen tid været et retsområde, en art godsbirk, idet ordet er beslægtet med sag og søge, og ordet sokn også kan betyde retsligt søgsmål. Sognet havde helt ned imod 1800 gamle naturgroede skel og var kranset af en bræmme af udyrket, ofte lyng- eller skovgroet land. Der var som regel 10-14 sogne i hvert herred, og i gennemsnit havde et sogn 12 bol eller 24 plove eller mark land. I enkelte sager, f.eks. om trolddom eller i ejendomstrætter, optrådte sognevidner, og love blev ofte kundgjort på sognestævne.”¹

For Sønder Kongerslev, Nørre Kongerslev og Komdrup Sogne gælder desuden, at Nørre Kongerslev og Komdrup Sogn var annekssogne under Sønder Kongerslev Sogn.

Annekser er blevet anvendt tilbage i middelalderlig kirkeret. Fra senmiddelalderen forekommer i Danmark i større tal annekteringer og reformationen fastholdt dette princip. De tre sogne omfatter således et pastoralt område med et hovedsogn og to annekssogne.²

I 1801 var præsten og dennes underordnede myndigheder også bosiddende i Sønder Kongerslev.

Der eksisterede flere administrative myndigheder over sognene i 1801. I Helligum Herred var der fjorten sogne. Landet har været inddelt i herreder helt tilbage til oldtiden. I årene omkring 1801 havde herredet med

¹ Håndbog for danske lokalhistorikere, 1965, side 447. En bol er en ældre enhed for jorddeling og jordvurdering. Oprindeligt svarede enheden plov til det areal, som kunne dyrkes med én plov. Samme henholdsvis side 165 og side 392.

² Samme, side 147.

herredsfoged og herredsting en funktion i forbindelse med offentlige kundgørelser, visse retssager, skiftesager, skøder og pantebreve, fæstebreve m.v. Herredet var også afgrænsning af det enkelte provsti.

Købstaden Aalborg havde også en betydning for de tre sogne. Købstaden havde visse privilegier i en radius på fire mil fra byen i form af eneret på handel, torve samt en række håndværk.

Kun såkaldte landhåndværk var tilladt i landsognene omkring købstaden. Landhåndværk omfattede grovsmed, tømrer, murer, skinder, skrædder (syede vadmél), simpel skomager, bødker, teglbrænder, pottemager, hjulmand og væver (igen f.eks. vadmél).³

Amterne, for de tre sogne Aalborg Amt, havde ikke en større rolle i forhold til lokalområdernes forvaltning. Fra 1662 blev det ved lov bestemt, at de eksisterende len for fremtiden skulle betegnes med det tyske ord amt.⁴

En vigtig rolle havde derimod grevskaber og baronier. De tre sogne var underlagt grevskabet Lindenborg.

I 1801 var fæstetiden fortsat ikke afsluttet i de tre sogne. I fæstetiden var godset og dermed herremanden den vigtigste administrative ramme for bøndernes liv.

1.2 Datastruktur

Folketællingerne er tilgængelige på internettet på Dansk Demografisk Database. En folketælling er et unikt grundlag for meget detaljerede analyser af befolkningens sammensætning i hele landet og i lokalområderne.

På Dansk Demografisk Databases hjemmeside er folketællingerne gjort tilgængelige. De oprindelige optællinger i hjemmene kan findes som billedfiler, og en meget stor del af optællingerne er indtastet af frivillige,

³ Håndbog for lokalhistorikere, 1965, side 337.

⁴ Samme, side 133.

således at det er muligt at søge oplysninger samt at gennemføre visse udtræk.

I denne rapport er det målet at få præsenteret og analyseret det eksisterende, umiddelbart tilgængelige materiale om folketællingen den 1. februar 1801 i de tre sogne.

For at gennemføre statistiske analyser er det nødvendigt at rense oplysningerne fra databasen. F.eks. vil et barn i folketællingen for Nørre Kongerslev og Komdrup Sogne stå som 'ugifte', mens der i oplysninger for Sønder Kongerslev Sogn ingen oplysninger er for barnets civilstand. Der forekommer også stavefejl, gammeldags stavemåder osv. Disse tilrettes i de data, der anvendes til analysen i denne rapport.

Den anvendte datastruktur omfatter følgende elementer:

1. Personens navn, indeholdende fornavn og efternavn.
2. Personens alder. Alle aldre er fastsat til, hvilken alder personen har pr. 1. januar 1801. Alderen omfatter alle aldre fra 1 til 83 år.
3. Køn er fastsat ud fra personens fornavn, mand og kvinde.
4. Civilstanden omfatter kategorierne, gift (og hvem personen er gift med), ugift, enke og enkemand.
5. Husstands- eller familienummer. Oplysningen giver mulighed for, at vi kan identificere den enkelte husstand omfattende både familie og andre, der på øjeblikket er bosiddende i husstanden.
6. Stilling i husstanden omfatter en lang række kategorier som f.eks. husbond, kone, børn, tjenestefolk m.v. Kategorien omfatter også oplysninger om andre familiemedlemmers tilknytning til mand og kone i husstanden.
7. Sted er en kategori, der udpeger visse udflyttede husstande i Nørre Kongerslev Sogn samt herregårdene Refnæs i Komdrup Sogn og Kongstedlund i Sønder Kongerslev Sogn.

Alle disse data præsenteres hver for sig og i en analytisk sammenhæng. Analysen omfatter både resultater for de tre sogne som helhed og hvert enkelt sogn for sig.

1.3 Tidligere undersøgelser og litteratur

Ud over hovedkilden i form af selve folketællingen fra 1801 er anvendt følgende undersøgelser og litteratur:

- Statistisk Tabelværk udgivet af 'den dertil allernaadigst anordnede Commission', første hæfte, fra 1835. Publikationen præsenterer summarisk resultaterne af folketællingerne i 1801 og 1834.
- Hans Jørgen Marker: Danmarks befolkning 1801 fra Syddansk Universitetsforlag. Forfatteren gennemfører analyse af mikrodata fra folketællingen i 1801 for hele landet.
- Håndbog for danske lokalhistorikere, redigeret af Johan Hvidtfeldt, udgivet af Dansk Historisk Fællesforening, 1965.

Der eksisterer mange egnsbeskrivelser af de tre sogne. Desværre er der ikke gennemført egentlige analyser af data og statistik om sognene.

Derfor har det også været nødvendigt at være særdeles påpasselig med beregningerne på basis af de anvendte data fra folketællingen. Der mangler et sammenligningsgrundlag, som kunne være med til at detektere alvorlige beregningsfejl, fejl i datamateriale og i offentliggjorte statistikker m.v.

Den eksisterende litteratur i form af især offentliggjorte statistikker for hele landet, er karakteriseret af at være generaliserede, overordnede betragtninger om samfundsforhold. De konkrete detaljeanalyser for de tre sogne er stort set ikke eksisterende.

Dette er så også grundlaget til, at denne rapport har fået karakter af et egentligt baseline studie, fordi det har været nødvendigt at præsentere elementære data for første gang.

1.4 Strukturen i denne rapport

Denne rapport omfatter ni kapitler. Foruden denne indledning med forklaring af præmisserne for den samlede undersøgelse er der otte kapitler.

Kapitel 2 omfatter en kort præsentation af, hvordan væsentlige forhold prægede den internationale og nationale udvikling omkring år 1801. Der

er lagt vægt på at skabe en vurdering af, hvordan de lokale i sognene har oplevet denne dramatiske situation, og hvorvidt de overhovedet vidste, hvad der foregik uden for sognenes grænser.

Kapitel 3 forklarer forudsætningerne og indholdet i folketællingen i 1801.

I kapitel 4 gives en præsentation af de tre sogne. Det drejer sig om sognenes geografiske lokalisering, størrelse m.v.

I kapitel 5 er der fokus på lokalbefolkningens navne. Der er tale om en helt anden navnestruktur, end den vi kender i dag.

Kapitel 6 omhandler køns- og aldersstrukturen i de tre sogne. Køns- og alderssammensætningen bliver sammenlignet med den demografiske sammensætning for hele landet i året 1801.

I kapitel 7 præsenteres de lokale borgeres civilstand. Er de gifte eller ugifte, enke eller enkemænd, og samtidigt analyseres de enkelte roller i den enkelte husstand.

Kapitel 8 fokuser på husstanden. Analysen viser, hvordan husstandene varierer i størrelse, og helt præcist hvordan husstandene er opbygget med ægteskab, børn og tjenestefolk, samt hvordan andre, primært andre familiemedlemmer, er bosiddende hos hovedpersonen på gården eller i huset.

Til slut er der i kapitel 9 nedskrevet nogle afsluttende bemærkninger, der afrunder analysen. Her overvejes også, hvordan analysen fremover vil blive videreført.

Bagerst i rapporten er der en liste over anvendte kilder og litteratur, som er anvendt under tilblivelsen af denne rapport.

2 År 1801 – en periode med international uro og store forandringer

Analysen i denne rapport omhandler tre nordjyske sogne i året 1801. Det er muligvis umuligt at få kendskab til, hvor stor viden man havde lokalt, og hvordan sognenes befolkning reagerede på hændelser ude i verden.

Dengang blev der allerede udgivet en avis i Aalborg, Aalborg Stiftstidende, så oplysninger om hovedtendenserne i udviklingen internationalt ude i verden og for det danske kongerige må have været tilgængelige for de personer i sognene, der kunne læse.

I det første årti i det nittende århundrede var Napoleon Bonapartes magt i Europa på sit højeste. Overalt, hvor hans tropper angreb, erobrede han nye landområder, og hans fjender blev besejret. Derfor lå store dele af Europa i krig.

Storbritannien forsøgte til søs at blokere Napoleon rundt om Europa. Skulle denne blokade lykkes, måtte briterne sikre, at Danmark ikke indgik alliance med Napoleon Bonaparte, og dermed stillede den danske flåde til rådighed for aggressoren.

På denne måde kom Danmark til at spille en central rolle i briternes krig, og netop i året 1801 kom det til det berømte 'Slaget på Reden'. Nogle år senere i 1807 bombarderede briterne København.

Slaget på Reden mellem den danske og den britiske flåde skete præcist 59 dage efter, at sognepræsten og hans hjælpere gennemførte folketællingen i de tre sogne i Himmerland.

Danmark var ikke en betydelig international faktor på dette tidspunkt. Kongeriget havde derfor forsøgt at holde sig ude af europæiske konflikter og krig i næsten et århundrede. Men nu forsøgte Danmark at få opbygget et effektivt militær, i første omgang for at forsvare landets store internationale handel, og senere for at forsvare landet mod især briterne.

Danmark havde dengang meget store oversøiske besiddelser i form af Norge, Grønland, Island, Hertugdømmerne Holsten og Slesvig samt tropekolonier i Vestindien, på Guldkysten af Afrika og Trankebar i Indien.

Der synes ikke at være tvivl om, at sognets borgere i 1801 må have frygtet krigene ude i Europa og nu så tæt på de danske grænser. Men frygten har muligvis primært været rettet mod, at den lokale lægdsmand pludselig skulle henvende sig i den enkelte husstand og meddele forældrene, at deres søn skulle møde op og indrulles i de militære styrker.

2.1 Udviklingen i Danmark

På den indenrigs scene er det også svært at vurdere, hvad sognets borgere vidste, om landets ve og vel. Vidste de her langt ude på landet, at deres konge var sindssyg? Var de klar over, at briterne ville angribe Danmark? Kendte de noget til Napoleon Bonaparte, der raserede store dele af Europa? Aalborg Stiftstidende udkom i disse år, men netop årgang 1801 af avisen kan ingen finde, så det vides ikke, hvad avisen skrev om dette år. Og måske var der ingen i sognet, der læste avisen?

Måske var der hos den lokale befolkning i de tre sogne primært fokus på det store reformarbejde, der foregik indenrigs, og som direkte fik indflydelse på deres hverdag?

Den første reform, der skal nævnes her, er udskiftningen.⁵ Frem til slutningen af 1700-tallet havde landsbyens ejendomme jordfællesskab. Ved udskiftningen fik landmanden sine egne jorder, og han kunne indhegne dem og drive dem med afgrøder langt mere effektivt end hidtil. Udskiftningen betød også, at mange husmænd fik deres egne jorder.

Reformen med udskiftning forløb i perioden 1730 til 1830.

En anden vigtig reform var overgangen fra fæste til selveje hos bønderne. Mange købte deres gårde af herremanden. De, der forblev fæstere, fik deres hoveri afløst med en fast pengeafgift. Det betød også, at der

⁵ Kilden til beskrivelsen af udskiftningsreform er Håndbog for danske lokalhistorikere, side 497.

begyndte at komme større pengeøkonomi i sognene. Fæstevæsenet blev først endelig afskaffet ved lov i 1919.

Den tredje reform, der skal nævnes her, var ophævelsen af stavnsbåndet i 1788. Det var en bestemmelse, der forpligtede mænd mellem 18 og 36 år til at forblive på det gods, hvor de var født, hvis de ikke havde midler til at købe et fripas. Stavnsbåndet blev afskaffet i en overgangsperiode med endelig afslutning af stavnsbåndet i år 1800.

I årene omkring århundredeskiftet skete der også store teknologiske udviklinger i landbruget. Nye redskaber blev taget i anvendelse, og der blev introduceret nye afgrøder. Gødskning af markerne blev forbedret og samtidigt blev større landområder drænet.

Denne udvikling betød en forøget fødevareproduktion, og dermed blev der også skabt en bedre forsyningssikkerhed for befolkningen. Her skal vi huske på, at der så sent som i 1786 og 1787 udbrød hungersnød her i landet. Hungersnød betød dengang en stor overdødelighed, især af helt små børn.

Måske den vigtigste reform var på vej i 1801: Indførelse af demokrati. I 1801 havde småbønder, husmænd og andre ingen politiske repræsentation. Der kunne være en eller anden form for selvforvaltning i landsbyerne, men ellers bestemte herremændene og andre øvrighedspersoner alt. Selvforvaltningen kunne omfatte soldaterudskrivning, fattigvæsen, sogneveje m.v. I 1802 blev der implementeret en Plan for midlertidig indretning og bestyrelse af fattigvæsen. Dette kom også til at gælde i Jylland fra år 1803.

Inde i 1800-tallet fik flere sogne som de tre himmerlandske sogne en form for selvstyre med sogneråd.

3 Folketælling i 1801

Selve folketælling må have været en speciel oplevelse for lokalbefolkningen. Mange må have været i tvivl om, hvad folketællingen betød. Når det var statens initiativ, kunne det meget vel være en registrering, der ville kunne få indflydelse på de lokales betaling af skatter og lignende. Derfor var der også mange, der må formodes at føle, at folketællingen kunne være suspect og risikabel for den enkelte familie samt for de små samfund.

Folketællingen blev på landet gennemført af sognepræsterne med hjælp fra andre øvrigheds personer som degnen og skoleholderen. Befolkningen fik kendskab til, at der skulle gennemføres en tælling via prædikestolen. Tællingen foregik ved at gå fra hus til hus i sognet.

Der var detaljerede instrukser for gennemførelsen af folketællingen i 1801. I instruksen kunne man f.eks. læse:⁶

"Som Regel ved Tællingen iagttages: at enhver regnes til det Huus, hvori han sover; at naar en Person, som sædvanligen sover i et Huus, er fraværende, enten alene i Forretninger i Landet, eller og udenlands, med det Forsæt at komme tilbage, f. Ex. til Søes, da regnes han til den Familie, fra hvilken han er bortreist, og til hvilken han agter sig tilbage; at, ligesom Tællingen bør skee Gaard og Huusvis, saaledes, at for hver Gaard eller Huus anføres alle deri værende Personer, saa maae ogsaa i Listerne hver Persons fulde Navn anføres, tilligemed dens Alder, hvorved, i henseende til Navn, iagttages: at naar usædvanlige Navne forekomme, der kunne foranledige Uvished om Personernes Kjønn, maa dette tillige i Listerne benævnes. I henseende til Alderen, da bør det løbende, men ikke det opfyldte Alders Aar anføres, f. Ex. ved nyfødte Børn skrives 1, og ved den, som er i sit 26de aar, 26 og ei 25. For hver Person anføres hvad den er i Huset, saasom, Mand, Hustrue, Barn, Slægtning, og hvor nær, Tienestetyende, samt Svend og Dreng, til Leie, Logerende, indqvarteret, og saa videre, ligesom maae for hver Person gjøres Forklaring, om den er

⁶ Her fra Hans Jørgen Marker, Danmarks befolkning 1801, 2015, side 31.

givet første, anden, eller hvilken Gang, eller ugift, eller i Enkestand første, anden, eller hvilken Gang; Personernes Titel, Embede, Forretning, Haandværk og Næringsvej, eller hvad de leve af, maae ligeledes anføres, samt savidt de maatte være vanføre, eller leve af almisse.”

Folketællingen i 1801 blev gennemført på en søndag, den 1. februar 1801. Årsagen til, at tællingen skulle foregå om vinteren i februar måned var bl.a., at størstedelen af den store danske handelsflåde på dette tidspunkt af året var hjemme.

På tidspunktet for tællingen var der store forberedelser på at føre egentlig krig med englænderne, men her blev instruksens udmøntet således, at alle de indkaldte skulle tælles med i den husstand, de normalt tilhørte.

De, der skulle gennemføre folketællingen, fik udleveret skemaer, hvori de skulle skrive oplysninger om alle borgere. Skemaet indeholdt følgende punkter, der skulle udfyldes for hver enkelt borger:

- Navn.
- Alder.
- Civilstand.
- Nummer ægteskab.
- Stilling i husstanden.
- Husstands-/familienummer.
- Sogn.
- Herred.
- Amt.
- Stednavn.

4 Præsentation af de tre sogne

Analysen fokuserer på de tre sogne Sønder Kongerslev, Nørre Kongerslev og Komdrup. De tre sogne har stort set eksisteret i deres nuværende udstrækning tilbage til de ældste kilder, vi kan finde. Der har kun været ganske små korrektioner af sognegrænserne.

På de følgende sider er der medtaget et kort af hver af de tre sogne. Grundlaget er matrikelkort, og kortene viser sognene, som de så ud i 1814, dvs. 13 år efter folketællingsåret 1801. Ud over Videnskabsselskabernes Kort, der er i langt større skala, er denne type kort de ældste i Danmark.

4.1 Befolkningsstørrelse og befolkningstæthed⁷

I 1801 boede der i hele landet under en million mennesker, 925.839. Det var i en periode, hvor der var en betydelig befolkningsvækst. Siden den foregående folketælling i 1787, altså fjorten år før, var befolkningen steget med ti procent, dvs. 0,7 procent pro anno. I dag bor 45,4 procent af befolkningen i Jylland. I 1801 var Jyllands samlede andel af befolkningen 41,5 procent.

Der er således tale om en helt anden befolkningsstørrelse i 1801, end den vi kender i dag. Hertil kommer, at langt størstedelen dengang boede på landet. Af folketællingen fra 1801 kan det beregnes, at 90,8 procent af den jyske befolkning boede i et landsogn. Det er ikke muligt at sammenligne dette sidste tal med situationen i dag, fordi mange landsogne i mellemtiden nu er defineret til at være sogne med byer.

Ved folketælling i februar 1801 blev der registreret 604 personer i de tre sogne. I Tabel 1 er befolkningens størrelse, sognenes areal samt

⁷ Alle aggregerede tal for hele landet, Jylland, Aalborg Amt, købstad og landsogne for året 1801 er fra Hans Jørgen Marker, Danmarks befolkning 1801, 2015. Nyere statistikker er fra opslag i Danmarks Statistik, Statistikbanken. Tal for de tre sogne er egne beregninger på basis af folketællingens registreringer.

befolkningstæthed beregnet for de tre sogne og sammenlignet med Aalborg Amt i 1801.

Tabel 1. Befolkningsstørrelse & befolkningstæthed, Aalborg Amt (landsogne) & de tre sogne, 1801

Område	Befolkningsstørrelse	Areal	Befolknings-tæthed
	Antal personer	Antal km ²	Personer pr. km ²
Aalborg Amt (kun landsogne)	39.062	2.916	13,4
Sønder Kongerslev	211	11	19,2
Nørre Kongerslev	262	15,1	17,4
Komdrup	131	10,5	12,5
Tre sogne i alt	604	36,6	16,5

Kilde: Tal for Aalborg Amt er fra Hans Jørgen Marker, 2015, Sognetal er egen beregning på basis af Folketælling 1801 samt arealstørrelser fra opslag på Danmarks Statistik.

Tabellen viser, at i 1801 var Nørre Kongerslev sogn befolkningsmæssigt større end Sønder Kongerslev. Tabellen viser også, at Sønder Kongerslev Sogn havde en betydeligt større befolkningstæthed end Nørre Kongerslev Sogn. Komdrup Sogn havde en befolkningstæthed, der er i størrelsesordenen for landsogne i Aalborg Amt i 1801.

4.2 En udvikling som ingen kunne forestille sig i 1801

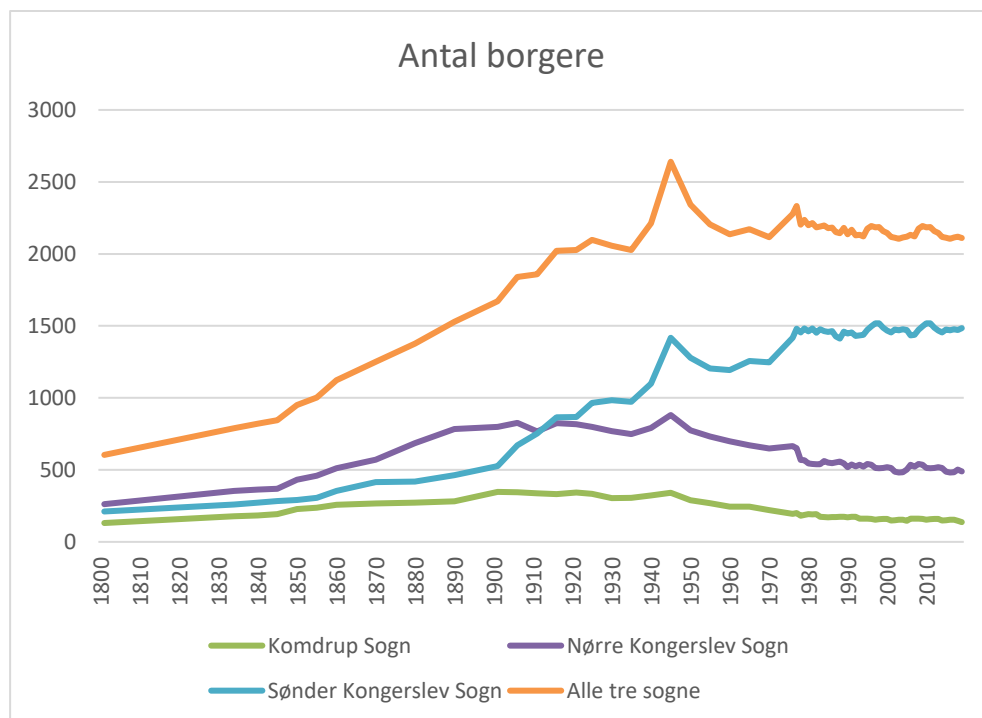
Befolkningen, der levede i de tre sogne i 1801 kunne næppe forestille sig, hvordan sognene ville udvikle sig i de kommende århundreder – lige så vel som vi nuværende borgere i sognene nok ikke har fantasi til at forestille os, hvordan egnen ser ud om bare få årtier.

I Figur 1 er befolkningsudviklingen i de tre sogne angivet for perioden fra år 1800 til i dag. Denne udvikling er i Figur 2 indeksberegnet med udgangspunkt i år 1901, og sammenlignet med befolkningsudviklingen i hele landet.

I forhold til året 1801 var de tre sognes befolkning fordoblet 69 år senere. I dag bor der mere end tre gange så mange mennesker i sognene, end der gjorde i 1801.

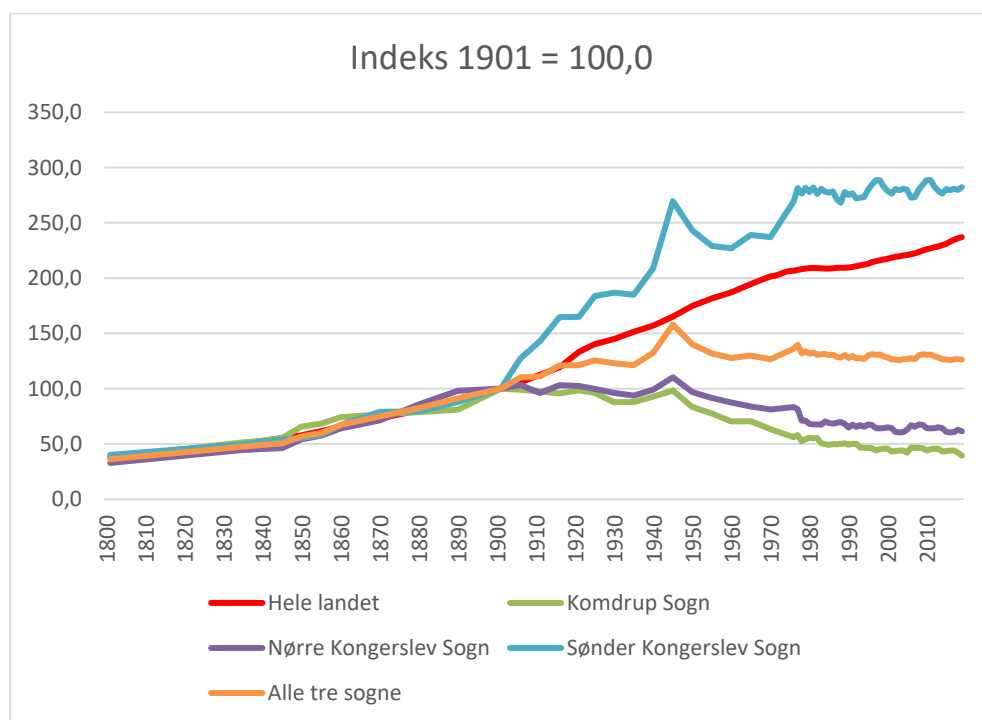
Efter år 1900 taber befolkningsudviklingen i de tre sogne pusten i forhold til befolkningsudviklingen i hele landet. Kun Sønder Kongerslev Sogn formår, efter at Aalborg-Hadsund jernbane er blevet indviet og

Figur 1. Befolkningsudvikling i de tre sogne, 1800-2019

Kilde: Egen fremstilling på basis af statistik fra Danmarks Statistik samt for de tre sogne fra folketællinger.

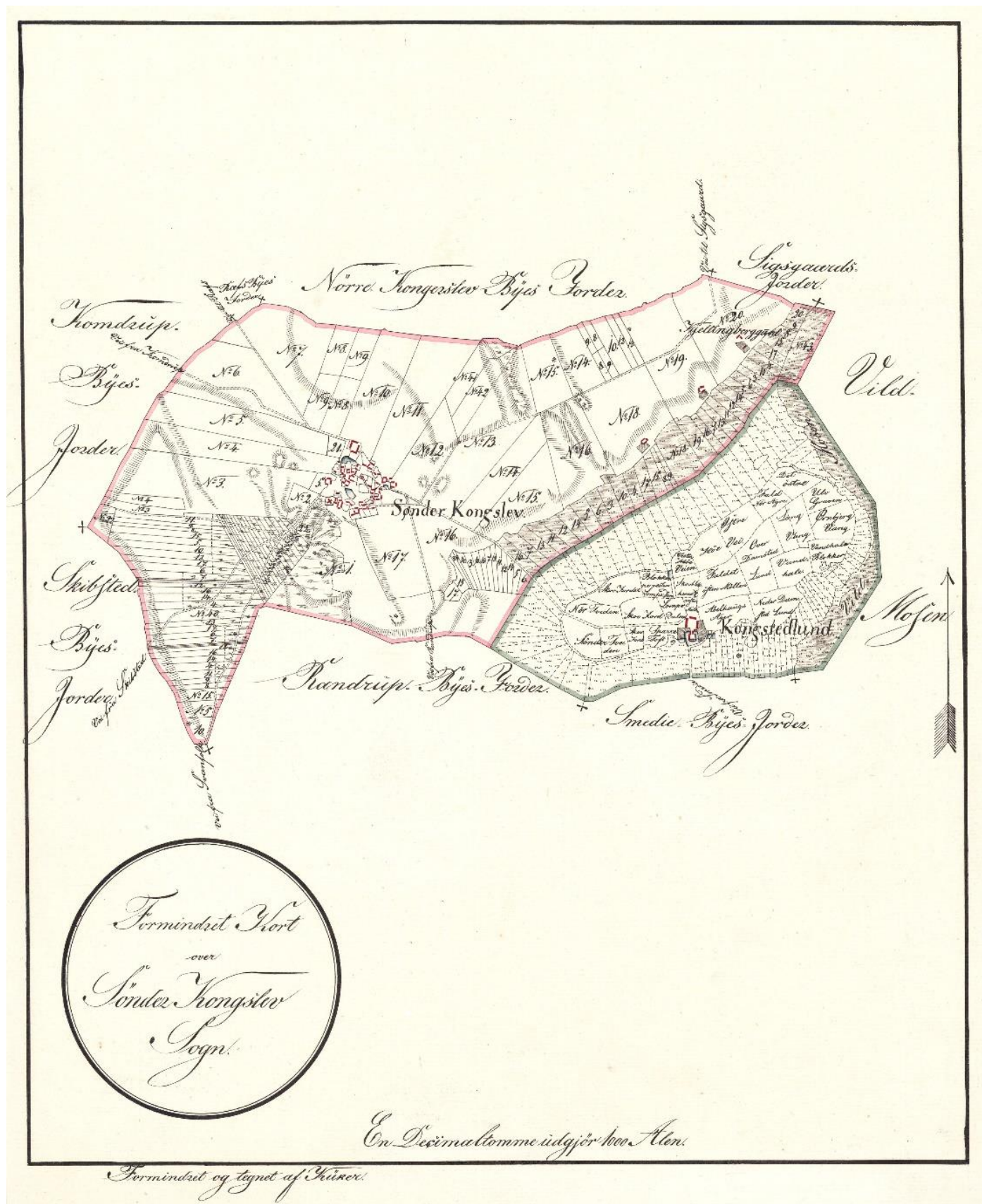
Figur 2. Befolkningsudviklingen i de tre sogne og i hele lande, indeks 1901=100,0, 1800-2019

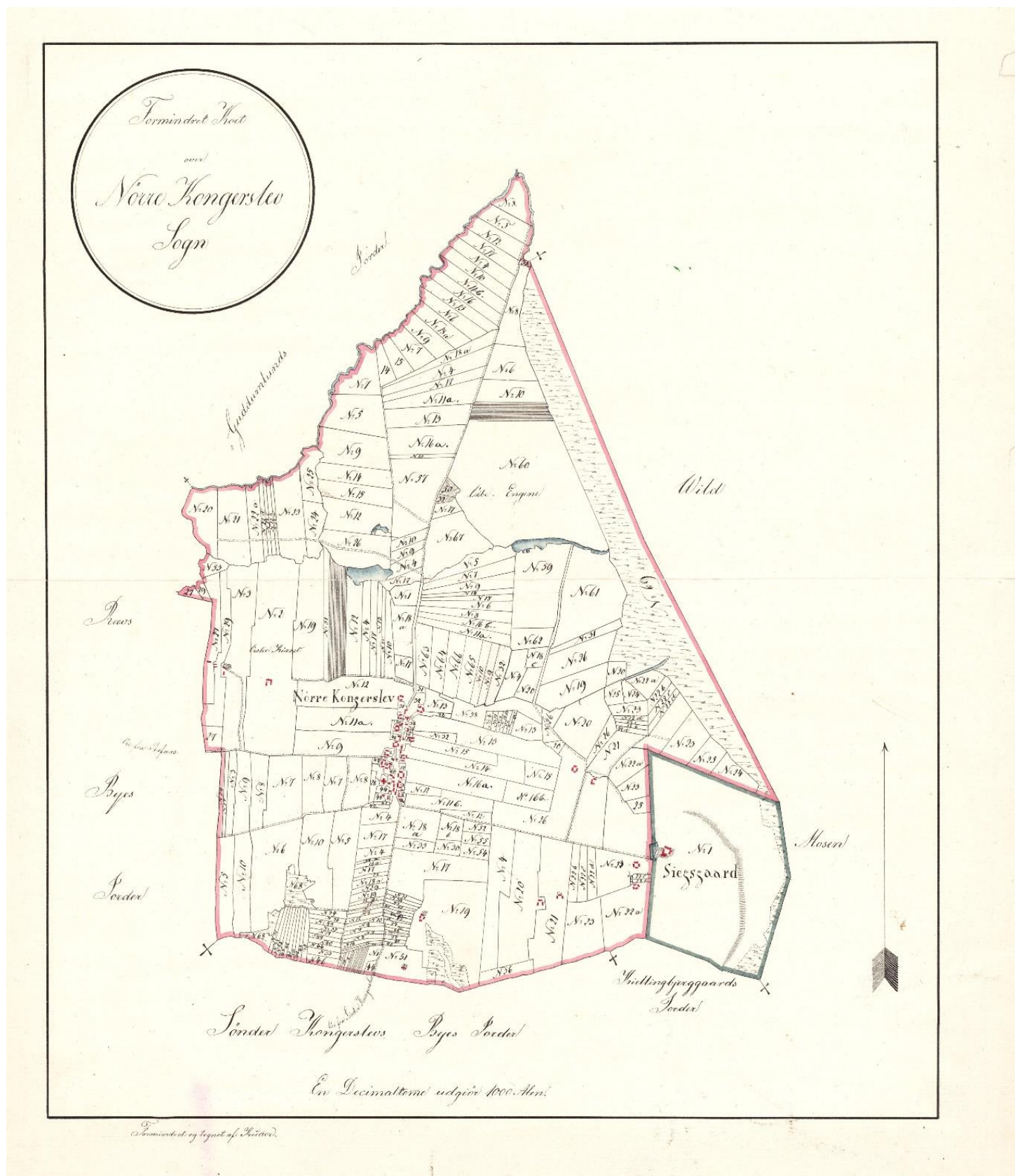
Kilde: Egen fremstilling på basis af statistik fra Danmarks Statistik samt for de tre sogne fra folketællinger.

Kongerslev er blevet en stationsby at opnå en befolkningsvækst, der er større end væksten i hele landet.

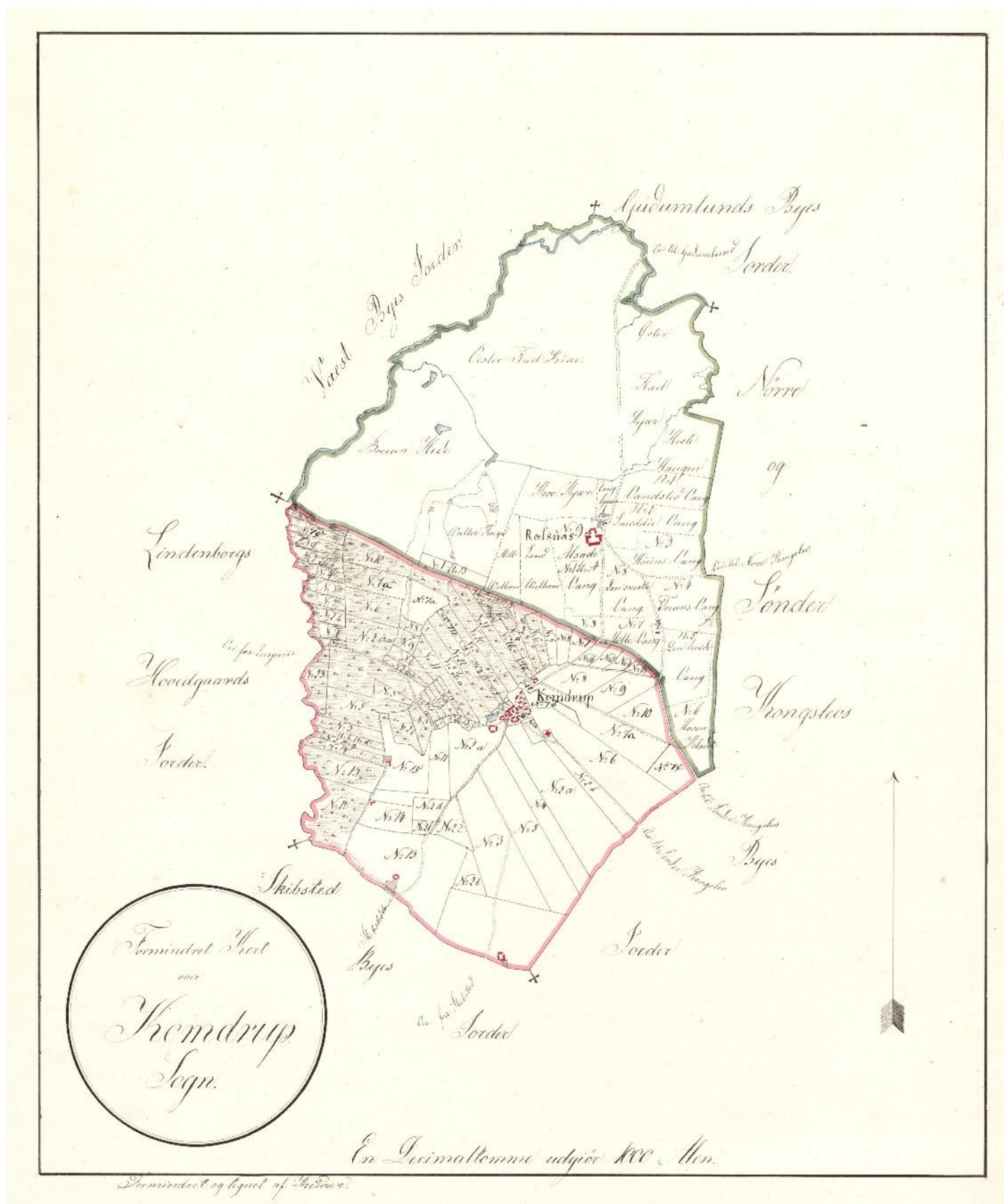
Figur 3. Kort over Sønder Kongerslev Sogn, 1814.

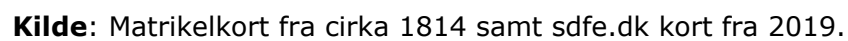
Figur 4. Kort over Nørre Kongerslev Sogn, 1814

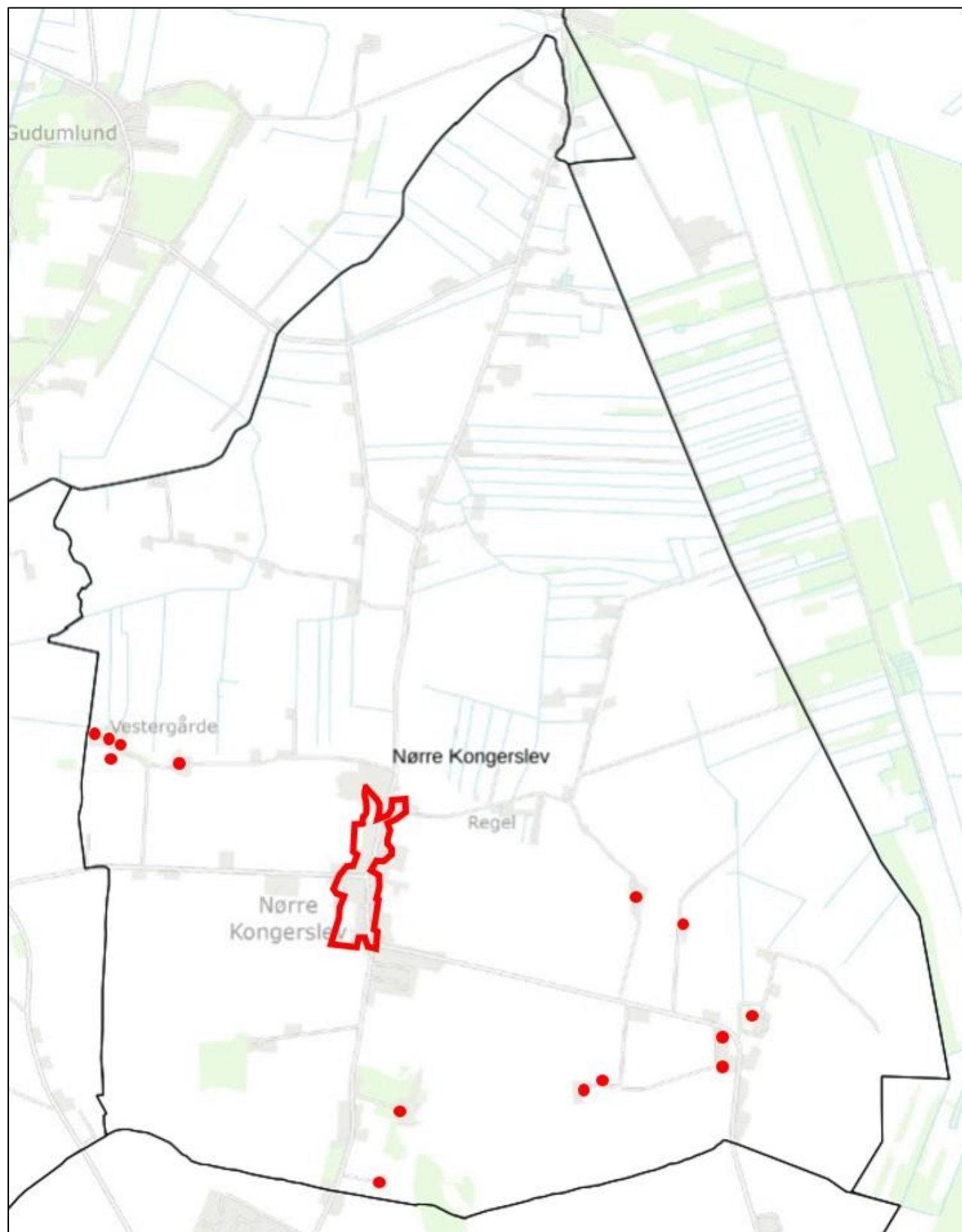
Figur 5. Kort over Komdrup Sogn, 1814

Figur 6. Sønder Kongerslev Sogn, Bebyggelser år 1814 markeret på kort fra år 2019

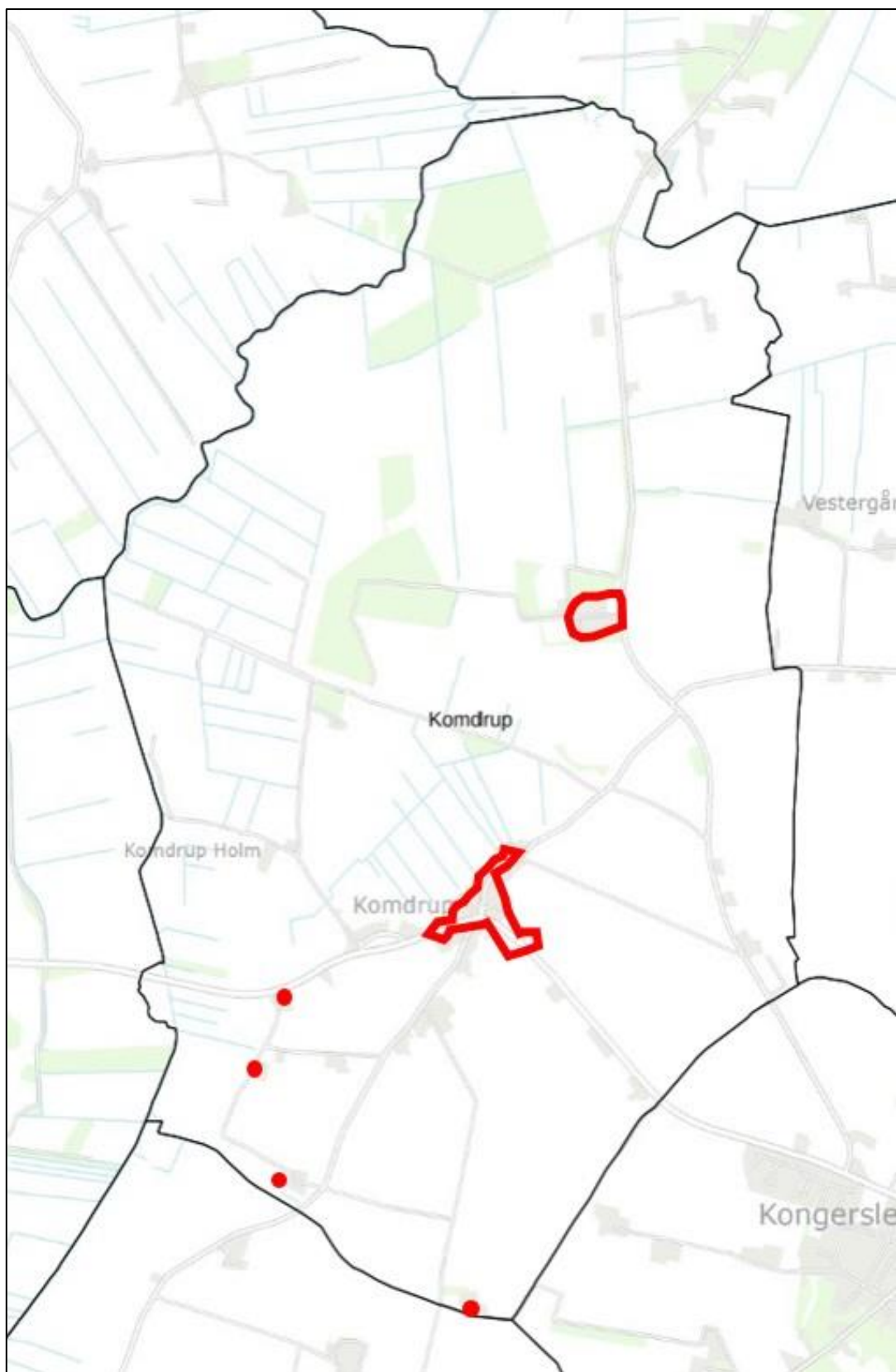

Figur 7. Nørre Kongerslev Sogn, Bebyggelser år 1814 markeret på kort fra år 2019

Kilde: Matrikelkort fra cirka 1814 samt sdfe.dk kort fra 2019.

Figur 8. Komdrup Sogn, Bebyggelser år 1814 markeret på kort fra år 2019

Kilde: Matrikelkort fra cirka 1814 samt sdfe.dk kort fra 2019.

5 Noget om personnavne

Navnestrukturen var anderledes i 1801, end den er i dag. Dengang omfattede navne som i dag også et fornavn, eventuelt mellemnavne og et efternavn.

Fornavnene var begrænset til nogle ganske få navne, som vi også kender i dag. Men efternavnene blev dannet således, at en datters efternavn blev dannet ud fra faderens fornavn og med tilføjelse af datter, f.eks. Anne Sørensdatter.

Især i min barndom var det helt almindeligt, at personer havde kaldenavn. Det kunne både være kælenavne som Søs, eller øgenavne som Fløjte-thomas eller lignende. Denne type kaldenavne kan have sit udspring i, at der i tidligere generationer var anvendt ganske få fornavne, og at det derfor var nødvendigt at kalde en person noget mere end blot fornavnet. Når der f.eks. er 64 kvinder i sognet, der har fornavnet Maren, så vil det være nødvendigt at betitle en kvinde ved navn Maren med en yderligere betegnelse.

Fornavne formodes altid at have eksisteret, men efternavnet er først kommet til senere. I en periode anvendtes faderen eller moderens navn efterfulgt af -søn eller -datter. Faderen kunne vælge det efternavn til børnene, han ønskede. Først efter 1856 blev det krævet, at barnet skulle have samme efternavn som faderen. Senere igen kunne en person søge om at få et andet slægtsnavn til sig selv og til børnene.⁸

Der er i alt registreret 604 borgere i de tre sogne i tællingen fra 1801. Kun 18 personer er registreret med et mellemnavn.

⁸ Håndbog for lokalhistorikere, 1965, side 375. Som et kuriosum i denne sammenhæng kan nævnes, at de indkaldte til militærtjeneste i begyndelsen af 1800-tallet ofte fik navnet på deres landsby som efternavn. Komdrup og Kongerslev er unikke landsbynavne i Danmark. I 2019 er der seks personer her i landet, der hedder Komdrup til efternavn, mens der er 153 personer, der har efternavnet Kongerslev. Kilden er Danmarks Statistik, Navne, opslag september 2019.

Efternavnene for de 604 borgere fordeler sig på 91 efternavne. De ti mest anvendte efternavne er angivet i Tabel 2.

Tabel 2. De ti mest udbredte efternavne i de tre sogne, 1801

Nr.	Efternavn	Antal
1	Christensdatter	50
2	Pedersen	45
3	Jensen	42
4	Pedersdatter	41
5	Jensdatter	40
6	Christensen	39
7	Nielsdatter	38
8	Nielsen	33
9	Andersen	26
10	Sørensdatter	23

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Af tabellen fremgår, at der både anvendes de oprindelige former med datter som endelse og med de eksisterende sen-navne. Der anvendes ikke en endelse for mænd som -søn.

I 1801 var der i alt 290 mænd og 314 kvinder i befolkningen i de tre sogne. De ti mest benyttede efternavne for mænd og kvinder er medtaget i Tabel 3.

Tabel 3. De ti mest udbredte efternavne hos mænd og kvinder, 1801

Mænd			Kvinder		
Nr.	Efternavn	Antal	Nr.	Efternavn	Antal
1	Pedersen	44	1	Christensdatter	50
2	Jensen	42	2	Pedersdatter	41
3	Christensen	38	3	Jensdatter	40
4	Nielsen	33	4	Nielsdatter	38
5	Andersen	26	5	Sørensdatter	23
6	Sørensen	12	6	Andersdatter	18
7	Larsen	10	7	Larsdatter	13
8	Poulsen	8	8	Poulsdatter	10
9	Laursen	7	9	Jørgensdatter	9
10	Michelsen	5	10	Laursdatter	7

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Blandt mændene er der således 15,2 procent af alle, der bærer efternavnet Pedersen. Hos kvinder bærer 15,9 procent af alle navnet Christensdatter. I dag er Pedersen det fjerde mest anvendte efternavn i Danmark, mens navnet Christensdatter ikke længere eksisterer i den danske befolkning.⁹

I det følgende er samme statistikker udarbejdet for fornavne.

I Tabel 4 er de ti mest anvendte fornavne oplistet for henholdsvis mænd og kvinder.

Tabel 4. De ti mest anvendte fornavne til mænd og kvinder i de tre sogne, 1801

Mænd			Kvinder		
Nr.	Navn	Antal	Nr.	Navn	Antal
1	Jens	46	1	Maren	66
2	Christen	39	2	Anne	57
3	Niels	35	3	Karen	34
4	Peder	35	4	Kiersten	28
5	Søren	24	5	Ane	16
6	Anders	22	6	Johane	12
7	Lars	12	7	Mette	11
8	Mads	8	8	Dorthe	10
9	Poul	8	9	Else	10
10	Hans	7	10	Inger	9

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Det er interessant, at nogle af de mest anvendte fornavne for mænd og kvinder fortsat finder stor udbredelse i Danmark i dag. Således er Jens nummer to blandt fornavne hos mænd, mens Anne er det mest udbredte fornavn i dag blandt kvinder.¹⁰

⁹ Opslag på Danmarks Statistik, www.dst.dk, den 30. august 2019.

¹⁰ Opslag på Danmarks Statistik, www.dst.dk, den 30. august 2019.

6 Køns- og aldersstruktur i de tre sogne

Køns- og aldersstruktur har meget stor betydning for et lokalområdes evne til udvikling og forøgelse af den lokale økonomi. Er der forholdsvis mange børn og ældre, bliver forsørgerbyrden stor for de personer, der er i arbejdsdygtig alder. Mange børn kan dog også betyde et stort, nyt potentiale for forøget lokal vækst i fremtiden.

I denne analyse har jeg fastholdt aldersberegningen for lokalbefolkningen, som den blev defineret i folketællingen i 1801. Det betyder, at en nyfødt gives alderen et år.

Gennemsnitsalderen fremgår af Tabel 5.

Tabel 5. Gennemsnitsalderen i de tre sogne 1801, samt i Hele landet 2019

Område	Mænd	Kvinder	Alle
Alder (1801-aldersberegning)			
Sønder Kongerslev Sogn 1801	31,0	31,1	31,1
Nørre Kongerslev Sogn 1801	31,6	30,3	30,9
Komdrup Sogn 1801	30,5	29,8	30,2
Alle tre sogne	31,1	30,5	30,8
Danmark 2019	41,2	43,0	42,1

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801. Tallene for år 2019 for hele landet er beregnet på basis af udtræk fra Statistikbanken i Danmarks Statistik, august 2019.

Gennemsnitsalderen er næsten præcist den samme for alle tre sogne, og også for kvinder og mænd. Gennemsnitsalderen var i 1801 betydeligt yngre end den gennemsnitsalder befolkningen har i dag i Danmark.

Den ældste i de tre sogne var en mand fra Nørre Kongerslev Sogn, der er registreret til at være 83 år. De ældste kvinder var seks kvinder, der havde opnået alderen 80 år. I år 2019 er den ældste mand 106 år og den ældste kvinde 110 år beregnet efter 1801-metoden.

Forskelle i gennemsnitsalderen må være betinget af en langt større dødelighed i 1801 i forhold til i dag. Overdødeligheden før i tiden havde mange årsager:

- Epidemier med kopper, mæslinger.
- Meget stor børnedødelighed (børn, der dør før det fyldte et år).
- Kvinders død i barselsseng.
- Død (især små børn) af hungersnød. Der var et alvorligt hungersår i 1786 og 1787. De småbørn der døde, skulle have været teenagere i 1801.
- Død i krig.

En epidemi med stor dødelighed eller død i krige får konsekvenser lang tid efter, at en generation er blevet ramt af ulykken. Der opstår lange bølger i folketallet og inden for aldersgrupper (ofte forskelligt) blandt mænd og kvinder.

Epidemier eksisterer den dag i dag. AIDS er f.eks. en epidemi, der er startet i vores generation, og i perioden omkring 1. Verdenskrig udryddede Den spanske Syge millioner af mennesker.

Før 1801 var der mange epidemier, der gav stor overdødelighed i befolkningen:

- Den sorte død, pesten, dræbte millioner i Europa. Den hærgede i mange århundreder fra 1300-tallet til 1700-tallet.
- Kopper dræbte også millioner. Den hærgede i 500 år og blev først stoppet i Europa i 1900-tallet, hvor man fandt en vaccine mod sygdommen.
- Kolera.
- Tuberkulose, der fortsat hærger, slår millioner ihjel hver år rundt omkring i verden.
- Tyfus, der på grund af dårlig sanitære forhold og manglende hygiejne dræbte mange i perioden omkring 1801. I 1771 til 1772 var der et voldsomt udbrud af tyfus.¹¹

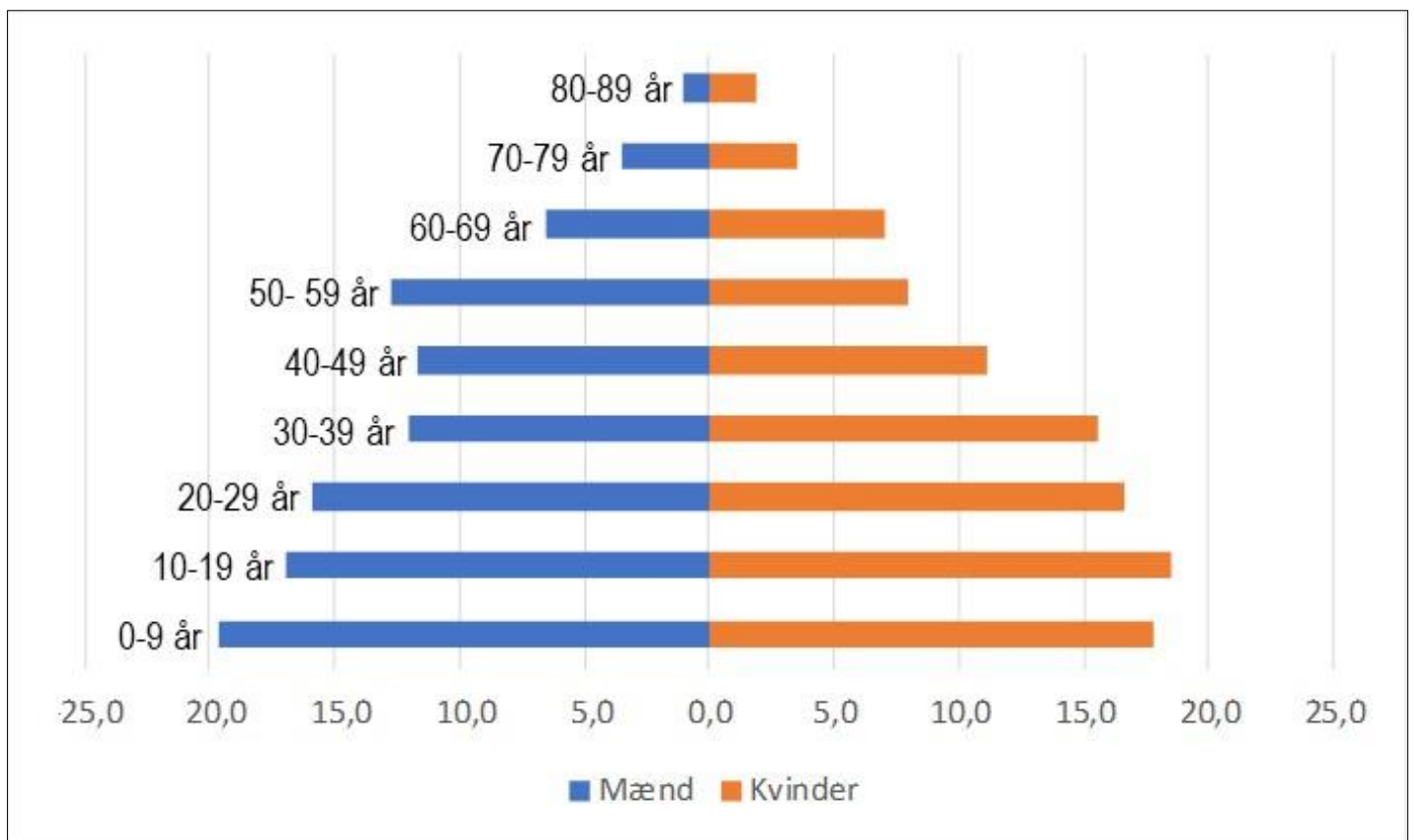
¹¹ Hans Jørgen Marker, Danmarks befolkning 1801, 2015, side 53.

- Skoldkopper og mæslinger. Her var der et stort udbrud i 1785, altså 16 år før folketællingen i 1801.¹²
- Polio, der først bliver udryddet i Danmark i 1970'erne.

Epidemierne rammer forskellige befolkningsgrupper, unge eller gamle, bybefolkning og landbefolkning osv. Men store udbrud gav store forandringer i befolkningsstrukturen såvel på landsplan som på det lokale niveau.

I Figur 9 er der produceret en befolkningspyramide for de tre sogne i 1801 på basis af ti-års aldersgrupper. Der er forskel i den relative aldersfordeling mellem de to køn. Der er relativt flere drengebørn end pigebørn 0-9 år, og der synes også at "mangle" mænd i aldersgruppen 30-39 år samt 40-49 år.

Figur 9. Alderspyramide, befolkningen i tre sogne i procent, 1801

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

¹² Samme.

Forklaringen på de manglende mænd i fertil alder kan være, at mændene er indkaldt til militærtjeneste. Men almindelige værnepligtige burde være talt med i folketælling for den husstand, de oprindeligt tilhørte ved indkaldelse. Danmark er jo på dette tidspunkt i alvorlig konflikt og senere i krig med englænderne.

At der er flere ældre mænd end kvinder kan være forårsaget af dårlige levevilkår for kvinder, især i forbindelse med mange børnefødsler og død i barselsseng.

Der må formodes at have været en betydelig dødelighed i alle aldersgrupper. Men pyramideformen skabes også af jævnt stigende fødselstal i perioden.

Men det vil kræve et specialstudie at vurdere, hvordan samspillet mellem epidemier og andre årsager til overdødelighed påvirker befolkningsstrukturen i de tre sogne.

I pyramiden er anvendt procentfordeling. Tabel 6 viser antallet af personer i de enkelte aldersgrupper fordelt på de tre sogne i 1801.

Tabel 6 viser, målt i antal personer, at kvinderne er i signifikant overtal i de tre aldersgrupper fra 10 til 39 år, mens mændene er i overtal især blandt de 50 til 59-årige. Der er således 159 kvinder mellem 10 og 39 år, mens der kun er 130 mænd. Blandt de 50-59-årige er der 37 mænd og 25 kvinder.

Tabel 6. Aldersfordelingen i de tre sogne og samlet, 1801

Alder	Sønder Kongerslev			Nørre Kongerslev			Komdrup			Alle tre sogne		
	M	K	I alt	M	K	I alt	M	K	I alt	M	K	I alt
0-9	23	21	44	25	27	52	9	8	17	57	56	113
10-19	17	22	39	19	24	43	13	12	25	49	58	107
20-29	7	10	17	21	26	47	18	16	34	46	52	98
30-39	12	20	32	13	21	34	10	8	18	35	49	84
40-49	14	15	29	16	11	27	4	9	13	34	35	69
50-59	16	13	29	15	9	24	6	3	9	37	25	62
60-69	5	7	12	6	12	18	8	3	11	19	22	41
70-79	4	4	8	5	4	9	1	3	4	10	11	21
80-90	0	1	1	3	5	8	0	0	0	3	6	9
I alt	98	113	211	123	139	262	69	62	131	290	314	604

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Tabellen viser desuden, at tendensen til flere kvinder i fertil alder ikke gælder for Komdrup Sogn. Her er der faktisk flere mænd end kvinder i aldersgruppen 10-29 år.

Det fremgår også af tabellen, at der i de tre sogne er et mindre overskud af kvinder. Dette gælder også for hele landet. I de tre sogne er der 108 kvinder pr. 100 mænd. I hele landet er der dog kun 102 kvinder pr. 100 mænd.¹³

For personer over 60 år er overskuddet på landsplan 113 kvinder pr. 100 mænd. I de tre sogne er tallet 119 kvinder pr. 100 mænd.

Aldersstrukturen i de tre sogne er forskellig fra aldersstrukturen i hele landet og i hele landets landsogne. I Tabel 7 er aldersstrukturen sammenlignet med hele landets befolkningsstruktur samt befolkningsstrukturen i landsognene for hele landet i 1801.

I de tre første talkolonner er angivet befolkningens størrelse i de tre sogne på køn og aldersgruppe. I de næste tre kolonner er sammenlignet med, hvor mange personer, der henholdsvis er for meget (positive tal) eller for få (negative tal), hvis der sammenlignes med befolkningsstrukturen i hele landet. De sidste tre kolonner er samme sammenligning, men nu mellem de tre sogne og landets landsogne.

I forhold til hele landet har de tre sogne de største underskud af personer af begge køn i aldersgruppen 41-50 år samt af mænd i aldersgruppen 21-30 år. De største overskud af personer i forhold til hele landet findes i aldersgruppen 31-40 år, og overskuddet består af et stort overskud af kvinder.

I sammenligningen af befolkningsstruktur med landets landsogne, som de tre sogne jo er en del af, har de tre sogne et stort overskud af 31-40-årige kvinder. Det største underskud er de ældste i befolkningen, både mænd og kvinder.

¹³ Hans Jørgen Marker, Danmarks befolkning 1801, 2015, side 52

Tabel 7. Befolkningsstruktur sammenlignet med hele landet & med alle landsogne i landet, 1801

Alders- gruppe	Befolkningen i tre sogne			I forhold til hele landet			I forhold til landets landsogne		
	Mænd	Kvinder	I alt	Mænd	Kvinder	I alt	Mænd	Kvinder	I alt
	<i>Antal personer</i>								
1-10 år	64	64	128	3	-1	1	0	-4	-3
11-20 år	52	53	105	0	-2	-2	-2	-4	-6
21-30 år	40	55	95	-6	3	-3	-3	5	2
31-40 år	38	53	91	-1	12	11	1	13	15
41-50 år	32	32	64	-3	-4	-7	-2	-4	-5
51-60 år	37	25	62	10	-4	5	9	-4	5
61-70 år	15	18	33	-4	-3	-7	-5	-4	-9
> 70 år	12	14	26	2	0	2	1	0	1
<i>I alt</i>	290	314	604	-	-	-	-	-	-

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801, samt på basis af Tabel 13 i Hans Jørgen Marker, Danmarks befolkning 1801, 2015, side 58.

6.1 Aldersbetinget forsørgerbyrde

I dag vil der i tilsvarende analyser typisk blive anvendt en opdeling af befolkningen i børn, dvs. personer under 15 år, ældre, dvs. personer over 64 år eller lignende, og midtergruppen som arbejdsdygtige, når der skal beregnes forsørgerbyrde. Dette var ikke på samme måde gældende i 1801. Det fremgår af folketællingerne, at arbejde var dagligdagen for mange børn, og de fleste ældre forblev erhvervsaktive til deres sidste leveår.

I 1801 var skolegangen yderst begrænset og mange børn deltog aktivt som arbejdskraft på de store og små landbrug. Folketællingen fra 1801 viser da også, at ikke mindre end 15 børn under 16 år (bemærk at nyfødte gives alderen 1 år i folketællingen) indgår under kategorien tjenestefolk eller tjenestekar. Det var elleve drenge og fire piger. Men de fleste børn må formodes at have arbejdet på deres families landbrug, og der er ingen opgørelse over, hvilket arbejde de deltog i her.

Hvis vi tillader os at definere børn som borgere under 16 år i folketællingen, og ældre som borgere over 65 år, så vil arbejdsdygtig alder omfatte 16 til 64-årige. I Tabel 8 er forsørgerbyrden beregnet for hvert enkelt sogn, for alle tre sogne til sammen og for hele landet i år 2019 til sammenligning.

Tabellen viser, at Sønder Kongerslev Sogn havde den største forsørgerbyrde og Komdrup Sogn den mindste. Sognene lå i 1801 nogenlunde på samme niveau, som landet som helhed gør i dag.

Men forskellene er alligevel meget store. For hvis vi ser på sammensætning af "byrden" i forsørgerbyrden, var situationen i 1801 en helt anden, end den er i dag. Dengang var der langt flere børn, og langt færre ældre. Figur 10 viser, at hvor børnene i år 1801 i de tre sogne omfattede hele 30 procent, så omfatter børnene i dag kun 17 procent af den samlede befolkning i hele landet. På dette punkt stod sognene i 1801 langt stærkere, end det gælder for hele landet i dag, hvor andelen af ældre stiger i disse årtier.

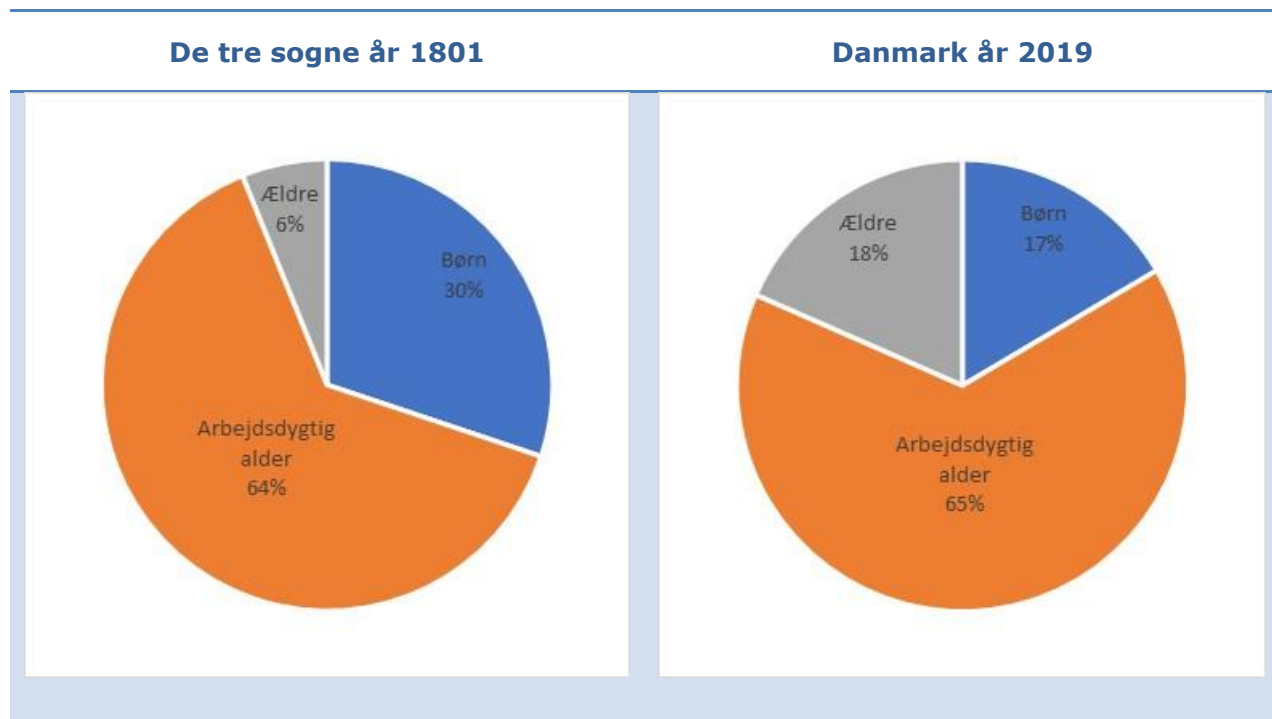
Tabel 8. Borgere fordelt på aldersgrupper til forsørgerbyrde beregning, 1801 samt 2019

Alders-gruppe	Sønder Kongerslev	Nørre Kongerslev	Komdrup	Alle tre sogne	Danmark år 2019
	<i>Antal personer</i>				
Børn 0-15 år	73	77	32	182	957.470
Arbejdsdygtig alder 16-64 år	126	166	93	385	3.778.952
Ældre 66 & ældre	12	19	6	37	1.069.659
I alt	211	262	131	604	5.806.081
Forsørgerbyrde	0,7	0,6	0,4	0,6	0,5

Note: For at få korrekt sammenligning er moderne alder anvendt for hele landet for år 2019, dvs. 0-14-årige, 15-64-årige samt 65 år og derover.

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801. Tallene for år 2019 for hele landet er beregnet på basis af udtræk fra Statistikbanken i Danmarks Statistik, august 2019.

Figur 10. Befolkningsmæssig sammensætning, De tre sogne år, 1801 og hele landet år 2019

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801. Tallene for år 2019 for hele landet er beregnet på basis af udtræk fra Statistikbanken i Danmarks Statistik, august 2019.

Senere udarbejdes der mere konkret statistik på, hvor mange og hvordan forsørgelsen foregår i de tre sogne og i de enkelte husstande.

7 Lokalbefolkningens civilstand

I folketællingen opgøres en status og en stilling i familien. Status er det vi i dag kalder civilstand. Stilling i husstanden er noget blandet, idet oplysningerne f.eks. både omfatter, hvem der er hovedperson, hvem der er gift med hinanden, hvem der er børn, og hvem der er tjenestefolk m.v. Stilling i familien analyseres i efterfølgende kapitel med analyse af husstandene.

I det følgende analyseres civilstanden for de tre sogne i 1801.

Folketællingen fra 1801 tæller, hvordan de enkelte personers civilstand er. Civilstanden omfatter en klassifikation bestående af fire variable:

- Gifte.
- Ugifte.
- Enker.
- Enkemænd.

I Tabel 9 er hele befolkningen i de tre sogne fordelt på de enkelte typer civilstand. For de ugifte er der samtidigt beregnet antallet af de ugifte, der er under tyve år.

Tabel 9. Sogdenes befolkning fordelt på civilstand, 1801

Civilstand	Sønder Kongerslev	Nørre Kongerslev	Komdrup	I alt
Gift	74	88	40	202
Enkemand	1	8	3	12
Enke	9	11	3	23
Ugift	127	155	85	367
- heraf unge < 20 år	83	95	42	220
I alt	211	262	131	604

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Tabellen viser, at der er mange ugifte i befolkningen. Selv når de unge (under tyve år) er trukket fra, udgør de ugifte 38,3 procent af befolkningen over 19 år. Gruppen af ugifte over 19 år omfatter stort set lige så mange mænd som kvinder, henholdsvis 70 mænd og 77 kvinder.

De gifte udgør til sammenligning 52,6 procent af befolkningen over 19 år, mens enker og enkemænd udgør 9,1 procent.

Hvorfor er der så mange ugifte over tyve år? En forklaring kan være, at de unge mennesker ikke økonomisk havde mulighed for at stifte familie, anskaffe bolig m.v.

I de tre sogne er den yngste gifte kvinde 22 år. Den yngste gifte mand er 24 år. Der findes flere ugifte, der er over 70 år. Den yngste enke er 34 år, mens den yngste enkemand er 35 år.

Sammensætningen af par i husstandene kan være forskellige. Det normale er, at der er en mand og en kvinde, der er gift med hinanden, men Tabel 10 viser, at der også er andre konstellationer i husstanden.

Tabel 10. Husstandens gifte personer, 1801

Husstandens gifte personer	Sønder Kongerslev	Nørre Kongerslev	Komdrup	I alt
1 mand & 1 kvinde	32	38	12	82
2 mænd & 2 kvinder	1	3	2	6
2 mænd & 1 kvinde	1	0	1	2
1 mand & 2 kvinder	1	0	0	1
3 mænd & 2 kvinder	0	0	1	1
Ingen gifte	3	4	2	9
I alt antal husstand	38	45	18	101

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Tabellen viser, at der i 1801 eksisterer seks husstande, hvor der er mere end er mere end et gift par, nemlig to.

At der tilsyneladende mangler både mænd og kvinder i nogle få husstande må bero på, at den anden person på optællingstidspunktet ikke regnes som værende tilstede i husstanden. Det må formodes at være ægteskab, hvor ægtepar ikke længere bor sammen, eller hvor der er tale om personer på anstalt eller i militærtjeneste, men det kan også være fejlregistreringer.

Hvordan er aldersforskellen mellem mand og kvinde i de enkelte giftermål? Dette er i Tabel 11 beregnet for alle de husstande, hvor der i folketællingen er angivet at være en mand og en kvinde gift, dvs. i 81,2 procent af alle husstande i de tre sogne.

Tabel 11. Aldersforskel i ægteskab i husstande med kun to gifte i de tre sogne, 1801

Aldersforskel	Mand ældre end kvinde	Kvinde ældre end mand
0 år	5	
1 år	6	6
2 år	3	1
3 år	3	3
4 år	5	4
5 år	1	1
6 år	4	0
7 år	2	0
8 år	2	1
9 år	4	0
10 år og derover	26	4
<i>I alt</i>	56	16

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

I dag er det traditionelt, at manden oftest er ældre end kvinden i et ægteskab. Det gjaldt også i 1801. I 56 ægteskaber er manden den ældste, i 16 ægteskaber er kvinden den ældste, og i fem ægteskaber er mand og kvinde lige gamle. Det betyder, at manden er ældst i 69,1 procent af ægteskaberne.

I gennemsnit er aldersforskellen i et ægteskab i 1801 i de tre sogne på 8,4 år.

8 Analyse af husstandenes størrelse og sammensætning

Den mindste og måske mest vigtige økonomiske enhed i samfundet er husstanden. Husstanden lever under samme tag oftest i samme bolig, og relationen mellem husstandens medlemmer er meget tæt i enhver henseende.

I 1801 bestod husstanden, foruden den nærmeste familie i form af forældre og børn, ofte af andre slægtninge som f.eks. forældre og søskende til forældrene. I mange husstande indgik der også tjenestefolk, som på forskellig vis deltog i den daglige drift af f.eks. gården.

I analysen i dette kapitel gives et overblik over, hvor mange husstande, der var i de tre sogne i 1801, hvordan husstandene var sammensat af personer i forhold til køn og alder, samt hvilken status personerne havde i husstanden.

For de tre sogne Sønder Kongerslev, Nørre Kongerslev og Komdrup Sogne er antallet af husstande samt husstandes gennemsnitlige størrelse opgjort i Tabel 12.

Tabel 12. Antal husstande i de tre sogne og husstandens gennemsnitlige antal personer, 1801

Sogn	Antal husstande	Gennemsnitlig antal personer i husstande
Sønder Kongerslev	38	5,6
Nørre Kongerslev	45	5,8
Komdrup	18	7,3
<i>I alt</i>	<i>101</i>	<i>6,0</i>

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

De i alt 101 husstande fordeler sig med 44,6 procent i Nørre Kongerslev Sogn, 37,6 procent i Sønder Kongerslev Sogn og 17,8 procent i Komdrup Sogn.

Den gennemsnitlige husstandsstørrelse for de tre sogne var i 1801 på præcist seks personer.

At Komdrup Sogn har husstande, der gennemsnitligt er noget større end de to andre sogne, skyldes, at herregården Refnæs tæller meget blandt de 18 husstande. Refnæs havde i 1801 29 personer registreret som bosiddende på gården.

Der er kun en husstand yderligere, der har mere end ti personer i husstanden. Det er præstegården i Sønder Kongerslev.

Nørre Kongerslev Sogn er registreret med ti udflyttergårde – to mod øst og otte mod vest.

Også Sønder Kongerslev og Nørre Kongerslev sogn omfatter herregårde. Kongstedlund herregård omfattede en husstand på ti personer, mens herregården Sigsgård omfattede 16 personer.

Det er muligvis vigtigt for tilknytningen til f.eks. herregårdene, at tællingen foregår i februar måned 1801. Det må formodes, at herregårdene havde flere bosiddende i de af årets måneder, hvor der var mere markarbejde, tørvegravning m.v.

Husstandene har forskellig størrelse. I Tabel 13 er husstandene fordelt på forskellig størrelse i de tre sogne.

Tabel 13. Husstande fordelt på størrelse og antal borgere fordelt på husstandsstørrelse, de tre sogne, 1801

Antal personer i husstand	Sønder Kongerslev	Nørre Kongerslev	Komdrup	I alt	Befolkning fordelt på husstandens størrelse	
	Antal husstande				Antal borgere	Procentfordeling
1	1	1	0	2	2	0,3
2	4	1	4	9	18	3,0
3	3	7	0	10	30	5,0
4	3	6	2	11	44	7,3
5	9	5	0	14	70	11,6
6	7	10	1	18	108	17,9
7	6	5	4	15	105	17,4
8	3	6	3	12	96	15,9
9	0	0	2	2	18	3,0
10 & flere	2	4	2	8	113	18,7
I alt	38	45	18	101	604	100,0

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Tabellen viser, at næsten hver femte borger bor i en husstand, hvor der er ti eller flere beboere. Til gengæld bor kun 15,6 procent i små husstande, dvs. med en til fire beboere. Disse små husstande omfatter næsten hver tredje husstand, 31,7 procent af alle husstandene i de tre sogne.

Hvordan fordeler antal personer i husstandene i de tre sogne sig i forhold til det tilsvarende forhold for hele landet? Dette fremgår af Figur 11 og Figur 12.

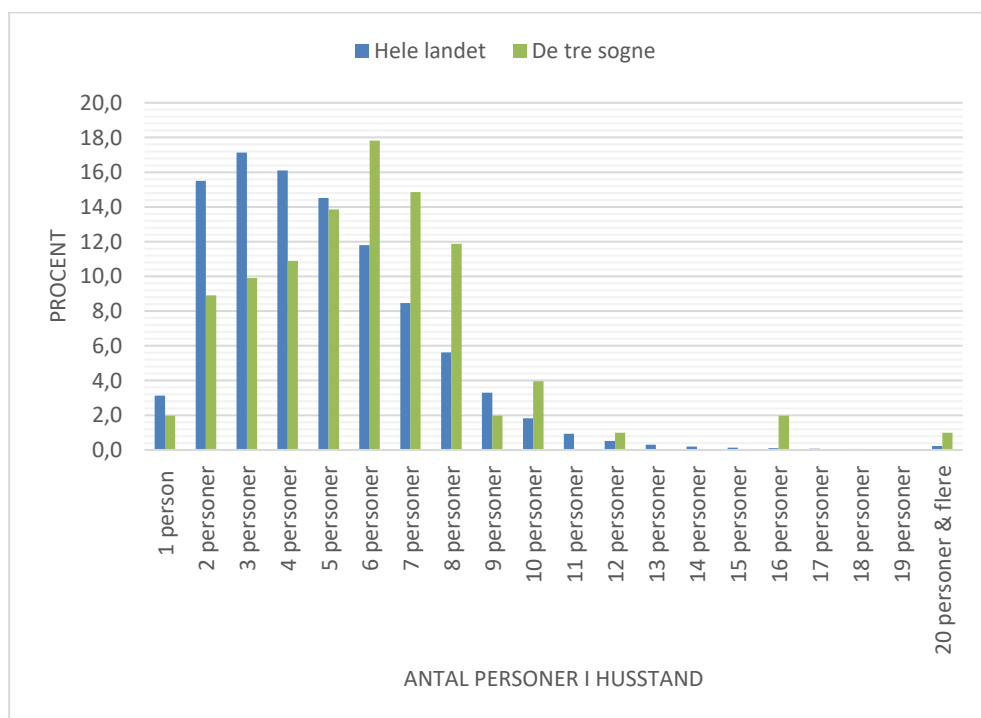
Der er en generel tendens til, at der er flere mindre husstande i hele landet, end det er gældende for de tre sogne. Hele landet har en større andel af personer med husstande med en til seks personer i husstanden.

Således bor 60,9 procent af den danske befolkning i husstande med en til seks personer, hvor kun 45,0 procent af befolkningen i de tre sogne bor i husstandene i denne størrelse.

Husstandene er således større i de tre sogne, end det er gældende for samtlige husstande i hele Danmark.

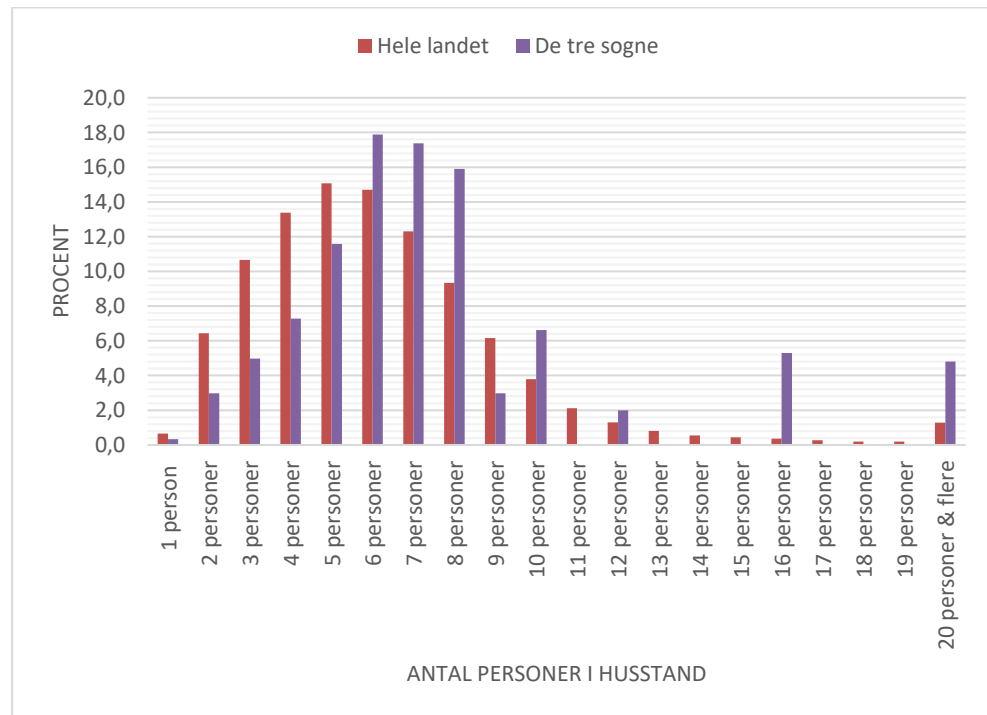
Husstande med en til seks personer i størrelse udgør 78,2 procent af alle husstande i Danmark. Det tilsvarende tal for de tre sogne er kun 63,4 procent.

Figur 11. Husstande fordelt på størrelse i antal personer, hele landet og de tre sogne, 1801

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801 for de tre sogne, samt på basis af Tabel 31 i Hans Jørgen Marker, Danmarks befolkning 1801, 2015, side 88 for hele landet.

Figur 12. Befolkning fordelt på størrelse af husstande, hele landet og de tre sogne, 1801

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801 for de tre sogne, samt på basis af Tabel 31 i Hans Jørgen Marker, Danmarks befolkning 1801, 2015, side 88 for hele landet.

8.1 Antal børn i husstande

Vi har tidligere i kapitel 4 i denne rapport beregnet, hvor mange børn, der var i befolkningen. Vi definerer børn til at være i aldersgruppen 1 til 15 år – og altså ikke, hvem der i folketællingen under status, har fået betegnes barn. I det følgende vil vi beregne, hvor mange børn (1-15 år), der er i de enkelte husstande.

Tabel 14. Antal børn i husstande i de tre sogne, 1801

Antal børn i husstand	Sønder Kongerslev	Nørre Kongerslev	Komdrup	I alt	Antal børn i alt	Andel af alle børn
	<i>Antal husstande</i>				<i>Antal</i>	<i>Procent-fordeling</i>
1 barn	10	15	2	27	27	14,8
2 børn	10	9	3	22	44	24,2
3 børn	2	4	2	8	24	13,2
4 børn	4	4	2	10	40	22,0
5 børn	3	2	2	7	35	19,2
6 børn	1	1	0	2	12	6,6
<i>I alt</i>	30	35	11	76	182	100,0

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Der er således 25 husstande, hvor der ikke er børn ud af de i alt 101 husstande i de tre sogne.

Med i alt 182 børn er der i gennemsnit næsten to, præcist 1,8 børn pr. husstand i de tre sogne. Det største antal børn i en husstand er 6 børn. Dette er tilfældet i to husstande.

I Tabel 15 er beregnet, hvilken alder kvinden var i, da hun fødte husstandens nulevende ældste barn.

Tabel 15. Kvinders alder ved fødsel af husstandens nuværende ældste barn, alle tre sogne, 1801

Moders alder	Antal mødre
15-19 år	2
20-24 år	11
25-29 år	21
30-34 år	20
35-39 år	15
40-44 år	4
45-50 år	1
<i>I alt</i>	74

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Gennemsnitsalderen for kvinden ved fødslen af husstandens ældste barn var 30,0 år. Den yngste var 19 år, mens den ældste kvinde var 46 år. Til sammenligning er den gennemsnitlige alder for førstegangsfødende i Danmark i dag (år 2018) 29,3 år.

De ældste børn i husstanden havde følgende alder:

Tabel 16. Alder for ældste barn i husstanden, de tre sogne, år 1801

Aldersgruppe	Antal børn
0-4 år	11
5-9 år	13
10-14 år	17
15-19 år	13
20-24 år	12
25-29 år	3
30-34 år	4
35-40 år	1
<i>I alt</i>	74

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Det fremgår af tabellen, at 55,4 procent af alle "ældste børn i husstanden" er under femten år. I beregningerne skal der gøres speciel opmærksom på muligheden for, at den ældst-fødte har forladt husstanden for at tage job andetsteds.

Hvis vi derfor nøjes med at beregne moderens alder for ældste barn i husstanden, hvis barnet er under fjorten år, og moderen under 40 år, bliver moderens gennemsnitsalder ved fødsel af ældste barn tilsvarende 33,8 år.

8.2 Beboere fordelt på stilling i husstand

Folketællingen fra 1801 opgør stilling for den enkelte beboer i husstandene. Denne optælling er en blanding af familietilhørsforhold og ansættelsesforhold.

8.2.1 Familiemedlemmer

Familierelationerne i husstand er normalt mand og kone samt børn. Men et svagt socialt system gjorde det nødvendigt – selv under trange vilkår – at tage hånd om andre familiemedlemmer, som på den ene eller anden måde ikke længere kunne forsørge sig selv.

I de tre sogne i året 1801 kan oplistes følgende familiemedlemmer, der indgår som boende i de enkelte husstande.¹⁴

- Husbond, mand
- Kone, husmor
- Barn
- Barnebarn
- Plejebarn
- Stedsøn
- Svigersøn
- Søster
- Broder
- Broders datter
- Barn af andet ægteskab
- Stedfar
- Forældre til mand eller kone
- Moster til mand eller kone
- Logerende, ingen yderligere oplysninger

I Tabel 17 er opgjort, hvor mange familiemedlemmer, der er boende i husstanden, ud over ægtepar med børn. I tallene indgår også et par logerende, hvorefter intet andet er nævnt, end at de er logerende.

Tabel 17. Antal familierelaterede personer, undtagen kernefamilie, i husstande i de tre sogne, 1801

Antal personer i husstand	Sønder Kongerslev	Nørre Kongerslev	Komdrup	I alt
	<i>Antal husstande</i>			
0 personer	27	28	10	65
1 person	9	11	6	26
2 personer	2	5	2	9
3 personer	0	1	0	1
I alt	38	45	18	101

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Tabellen viser, at næsten to tredjedele af husstandene, 64,4 procent, familiemæssigt kun består af kernefamilien med far, mor og børn. I resten af husstandene, 35,6 procent, er der en til tre familierelaterede personer tilknyttet husstanden.

8.2.2 Tjenestefolk

Herudover var der mange tjenestefolk. De gik i folketællingen under betegnelsen Tjenestefolk, Tjenestekarl. Kategorien omfattede både ansatte, der hjalp husmoderen i hjemmet, børnepassere, kokkepiger og

¹⁴ Egen sammentælling på basis af folketælling 1801.

ansatte tjenestefolk, der arbejdede på gården i stalden eller på markerne, f.eks. malkepiger, fodermestre osv.

I folketællingen for år 1801 bærer 135 titel som tjenestefolk eller tjenestekarl. Det svarer til mere end hver femte beboer i sognene, eller præcist 22,5 procent. Ud over disse må det formodes, at også mange familiemedlemmer reelt fungerede som tjenestefolk i husstandene.

Tabel 18 viser antallet af tjenestefolk fordelt på sognenes husstande.

Tabel 18. Antal tjenestefolk i husstande, de tre sogne, 1801

Antal tjenestefolk i husstand	Sønder Kongerslev	Nørre Kongerslev	Komdrup	I alt
<i>Antal husstande</i>				
0	21	26	6	53
1	5	7	3	15
2	4	9	4	17
3	4	2	4	10
4	2	0	0	2
5	0	0	0	0
6	0	0	0	0
7	1	0	0	1
8	0	0	0	0
9	0	1	0	1
10 & flere	1	0	1	2
I alt	38	45	18	101

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

I lige godt halvdelen af husstandene er der ikke registreret tjenestefolk. I to husstande, Kongstedlund og Refnæs, er der registreret henholdsvis 13 og 19 tjenestefolk.

8.3 Erhverv forbundet med de enkelte husstande

Af de 604 borgere i de tre sogne er der angivet et erhverv for 135 personer.

Adgangen til at drive erhvervsvirksomhed i de tre sogne var begrænset. Sognene er lokaliseret inden for den fire mile grænse, som Aalborg Købstad havde underlagt sig, og det betød, at der uden for Aalborg's bygrænse kun måtte drives landhåndværk.

Stort set alle i de tre sogne var beskæftiget inden for landbruget. Landbruget var hele livsgrundlaget for, at der eksisterede tre små landsbyer, nogle udflyttergårde samt tre herregårde i sognene.

I folketælling blev hovedpersonen i gården ofte betegnet husbond eller huusbonde i gammel stavemåde. Det er vurderingen, at begrebet i 1801 og dermed i denne sammenhæng var en person med en overordnet status i forhold til tjenestefolk, ansatte m.m. Det vil sige gårdejeren i et landbrug.

Herudover har vi allerede i sidste kapitel opgjort antallet af personer, der var registreret som tjenestefolk eller tjenestekarl. I alt 135 personer i de tre sogne tilhørte denne kategori i folketællingen i 1801.

I folketællingen i 1801 blev der i optællingsskemaets punkt Stilling i familien angivet begrebet huusbonde for hovedpersonen på gårdene. Herudover blev der under erhverv nærmere angivet personens status i forhold til landbrugets størrelse m.v. Endvidere blev hovedpersonen i husstanden – udover huusbonde – også betegnet som Mand. I den sidste kategori er der personer, der har andre erhverv.

8.3.1 Herremændene og deres myndighedsroller

Hvis vi starter øverst i hierarkiet, har vi de tre herremænd. Herremanden på Kongstedlund betegnes udelukkende som Ejer af Kongstedlund. Ejeren af Refnæs betegnes som 'Cammer Raad og Eyer af Ræfsnis'. En kammerråd var en titel for en embedsmand, der var ansat i Rentekammeret. Det var en ærestitel, der rangerede lige under kancelliråd. Rentekammeret var betegnelsen for den funktion i den danske statsadministration, som varetog økonomiske og materielle anliggender under enevælden. Der var opgaver som bogholderi samt udbetalinger og told- og skatteopkrævning; det indbefattede også administration af statens ejendom som skove, veje og bygninger og udstedelse af kongelige privilegier.¹⁵

¹⁵ Her fra opslag på Wikipedia, september 2019.

Kancelliråd kan nærmest betegnes som ligestillet med de nuværende ministerier, men både kammerråd og kancelliråd er også af betydning som ærestitel i ordenshierarkiet.¹⁶

Den tredje herremand, herremanden på Sigsgård, i 1801 betegnet Siegsgaard, var udover ejer af gården også herredsfoged. Herredsfogeden var den øverste juridiske myndighed og dommer i et herred.¹⁷

8.3.2 Andre offentlige myndighedspersoner

Der var flere personer, der havde offentlige roller:

En vigtig rolle for staten var udskrivning af unge til militærtjeneste. Denne opgave blev lokalt varetaget af en lægdsmand, der førte den såkaldte lægdsrulle med oplysningerne om de unge mænd. Denne rolle blev i 1801 varetaget af to mænd, en fra Nørre Kongerslev og en fra Sønder Kongerslev.

Præsten i et sogn var en person med mange opgaver og beføjelser i 1801. De tre sogne Sønder Kongerslev, Nørre Kongerslev og Komdrup havde en fælles præst. Præsten havde bopæl i Sønder Kongerslev. Præstens husstand bestod af ham selv, hustru, to børn og syv tjenestefolk. To af de personer, der blev registreret som tjenestefolk var under ti år.

Degnen var præstens højre hånd. Degnen var lige som præsten bosiddende i Sønder Kongerslev.

Degnen var samtidig skoleholder i Sønder Kongerslev. I Nørre Kongerslev var der også en skoleholder. Skoleholderen var skolens lærer. En skoleholder havde ikke nødvendigvis en boglig dannelse

¹⁶ Samme kilde.

¹⁷ Opslag på Ordnet.dk, Den Danske Ordbog, september 2019.

eller uddannelse, men netop omkring 1800-tallets begyndelse begyndte lærerne at være uddannede fra seminarier.

Det skal bemærkes, at der således hverken var degn eller skoleholder registreret i Komdrup Sogn.

Degne kunne modtage pension. I Sønder Kongerslev er der en enkelt degne-enke registreret i 1801.

8.3.3 Militærvæsen

I 1801 er Danmark truet af krig. Den engelske og den danske flåde støder sammen på Reden få måneder efter, at folketællingen gennemføres i februar måned, og englænderne bombarderer København et par år efter. Derfor må det formodes, at mange mænd er hvervet som soldat og ikke for øjeblikket til stede i sognet. I folketællingen i 1801 er der følgende personer, alle mænd, med følgende militære titler:

- To dragoner.
- To Geverben soldater.
- To landsoldater.
- To soldater.

Disse personer er også registreret med andre erhverv, f.eks. Gårdbeboer, husmand, tjenestefolk og skrædder.

Det er uklart, om de 'manglende' yngre mænd i alderspyramiden i Figur 9, side 39, er bortrejst for at varetage militærtjeneste.

De otte personer med militære titler er i alderen 24 til 28 år, bortset fra en dragon på 55 år.

8.3.4 Gårdmænd, husmænd og daglejere

Som tidligere nævnt var landbruget totalt dominerende i de tre sogne i 1801.

Landbrugets beskæftigede er i folketællingen opdelt i nogle kategorier, som vel også danner en slags hierarki:

1. Herremændene.
2. Bonde og gårdbeboer.
3. Husmand med jord.
4. Jordløs husmand.
5. Daglejere og tjenestefolk.

Betegnelsen Bonde og gårdbeboer kan være personer, der enten ejer deres gård eller som er fæstebonde. Der er ingen oplysninger om ejerforhold og fæste i folketællingen for 1801.

Betegnelsen husmand omfattede normalt beboere af huse med eller uden jord, der lå på en landsbys offentlige jord. Husmændene arbejdede oftest som daglejere. En husmand havde typisk nogle kreaturer, en ko, nogle får og lidt høns og gæs.¹⁸

Det er vanskeligt at vurdere, om alle husmænd også var aktive inden for landbrugserhvervet. Denne gruppe betegnes husmænd, men har også ofte andre erhverv. De jordløse husmænd er således også registreret med et landhåndværk. Under jordløse husmænd er der i de tre sogne fjorten personer, der betegnes både som husmænd og daglejere. En ledetråd til, hvorvidt husmændene har indtjening direkte fra landbrugsvirksomhed, kan være, at alle husmændene i besvarelsen af kategorien stilling i familien har betegnelsen 'mand' og altså ikke husbonde.

Fordelingen af personer på kategorier herremænd, bonde og gårdbeboer samt husmand er gennemført i Tabel 19.

¹⁸ Håndbog for danske lokalhistorikere, 1965, side 279.

Tabel 19. Personer tilknyttet landbruget i tre kategorier, de tre sogne, 1801

Kategori	Sønder Kongerslev	Nørre Kongerslev	Komdrup	I alt
Herremænd	1	1	1	3
Bonde og gårdbeboer	16	23	10	49
Husmænd	14	16	5	35
<i>I alt</i>	31	40	16	87

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Herudover er der registreret en ladefoged på herregården. Ladefogeden var en betroet medarbejder på større landbrug. Ladefogeden havde ansvaret for bygninger og redskaber. Ladefogeden deltog også i ledelsen af markarbejdet.¹⁹

8.3.5 Landhåndværkerne

Købstædernes privilegier over for landområderne betød, at de fleste håndværk var lokaliseret inde i købstaden. Men nogle håndværk – her benævnt landhåndværk – skulle nødvendigvis lokaliseres i landsbyerne. Først med en næringslov i 1857 blev landdistrikterne fuldt ligestillet på dette område.

Landhåndværk blev drevet af husmænd. Håndværkerne på landet kombinerede oftest deres håndværk med lidt landbrug.

Fordelingen af landhåndværkere på forskellige håndværk er optalt i Tabel 20.

¹⁹ Opslag på denstoredanske.dk, september 2019.

Tabel 20. Håndværkere i de tre sogne, 1801

Håndværk	Sønder Kongerslev	Nørre Kongerslev	Komdrup	I alt
Bødker	1	0	0	1
Hjulmand	2	1	0	3
Skomager	1	2	0	3
Skrædder	2	2	0	4
Smed	1	1	1	3
Snedker	1	1	0	2
Væver	2	1	1	4
I alt	10	8	2	20

Kilde: Egen beregning på basis af Folketælling 1801.

Tre personer er registreret som værende i lære. Den ene er en 15-årig kvinde, der er i samme husstand som en skrædder og en væver i Sønder Kongerslev. Den anden er en 19-årig mand, der er i samme husstand som en snedker i Nørre Kongerslev. Endelig er den tredje person en 27-årig mand, der bor i en husstand i Komdrup, hvor der også er en smed.

8.3.6 Inderster og indsiddere

To kategorier skiller sig ud i forhold til, at det ikke er betegnelser, som vi benytter i dag. Det drejer sig om Inderster og Indsiddere.

Leksikonet Den Store Danske beskriver de to begreber således:

"Inderste, (af glde. inneste, af mnty. insete, inste, af in 'i' og afledn. af sitten 'sidde, bo'), indsidder, tidligere på landet en lejer af hus eller lejlighed, evt. et værelse hos andre bønder. Ofte beboede indersten et hus på gårdens (husets) grund, mens indsidderen havde husrum på gården (huset), men begge havde normalt egen husholdning. Betegnelserne inderste og indsidder blev dog hyppigt brugt i flæng. I Christian 5.s Danske Lov fra 1683 blev det forbudt fæstere at huse inderster uden godsets tilladelse; bestemmelsen ophævedes i 1850. Inderster og indsiddere var landbosamfundets dårligst stillede; de omfattede aftægtsfolk, gamle og syge, enlige kvinder, gifte daglejere og de ringest stillede håndværkere, fx vævere."

Udtrykket inderste gik af brug i 1800-tallets anden halvdel, mens udtrykket indsidder i betydningen lejer forsvandt ca. 1900."

I 1801 er der registreret tolv personer med betegnelsen Inderste, eller Indsidder. Syv er under betegnelsen Inderste, mens fem er Indsiddere. Det er elleve kvinder og en mand. Den yngste er 24 år og den ældste er 64 år.

Syv af de registrerede er registreret i Nørre Kongerslev Sogn, tre i Sønder Kongerslev Sogn, og der er to registrerede i Komdrup Sogn.

Personer registreret som Inderste og Indsidder vil for manges vedkommende, jf. definitionen, være bosiddende i husstand på basis af socialt eller familiemæssige forhold. I det følgende vil øvrige personer, der er registret som personer på socialhjælp eller lignende blive optalt.

8.3.7 Personer på socialhjælp og lignende

Gruppen af personer på socialhjælp eller lignende kan opdeles i personer, der er i familie med hovedpersonen i husstanden og dennes familie og øvrige, hvorom der ikke er registreret nogen familiesammenhæng. Den første gruppe omfatter fjorten personer, mens den anden gruppe omfatter elleve personer. Der er et sammenfald på en person, der både er familierelateret, og som samtidigt får almisse.

De familierelaterede personer i husstandene fordeler sig således:

- Seks er forældre til hovedpersonen eller dennes kone.
- En er stedfader.
- Fire er plejebørn.
- Tre er blot registreret som 'logerende'.

Seks af ovenstående fjorten personer er registreret i Sønder Kongerslev, fem i Nørre Kongerslev og tre i Komdrup Sogn.

De personer, der er på en form for socialhjælp, men som ikke registreret med en familierelation omfatter elleve personer:

- Otte personer får almisse (herunder en, som er moder til husbondens kone).
- To er registreret som krøblinge.

- En person er registreret som sengeliggende på 8. år.

Disse personer omfatter ti kvinder og en mand. Personerne er i alderen 23 til 80 år. Syv personer er 66 år og ældre.

9 Afsluttende bemærkning

Det må fremgå af materialet i denne rapport, at en folketælling giver mange oplysninger om, hvordan befolkningen i de tre sogne Sønder Kongerslev, Nørre Kongerslev og Komdrup har været sammensat. 1. februar år 1801 er nu mere end 219 år siden, og alligevel kan vi analysere os frem til nogle væsentlige oplysninger om de mennesker, der boede i de tre sogne. Tre sogne, der i øvrigt i dag i geografisk størrelse og udstrækning stort set er helt identiske med dengang.

Dette er et arbejdspapir, hvor analysens mange beregninger er gennemført for første gang. I den videre proces skal både metode og tal gennemgås af personer med kendskab til metodeteknikker samt med kendskab til lokalområdet ind over for at forbedre analysen og finde fejl, som måtte være sneget sig ind.

Det er målet i fremtiden at fortsætte med nyere folketælling samt nutidens registerstatistik for at belyse en samlet udvikling fra år 1801 til i dag.

10 Anvendte kilder og litteratur

Danmarks Statistik, Statistisk Databank, opslag august og september, 2019.

Danmarks Statistik, www.dst.dk, Opslag august og september 2019.

Den dertil allernaadigst anordnede Commission, Statistisk Tabelværk, første hæfte, 1835.

Det danske sprog og litteraturselskab, Ordnet, www.ordnet.dk, Opslag 2019.

Gyldendal, Den Store Danske, www.denstoredanske.dk, Opslag september 2019.

Hvidtfeldt, Johan (red.), Håndbog for danske lokalhistorikere, Udgivet af Dansk Historisk Fællesforening, 1965.

Marker, Hans Jørgen, Danmarks befolkning 1801. Analyse på grundlag af folketællingen som mikrodata, Syddansk Universitetsforlag, 2015.

Matrikelkort, Komdrup Sogn, cirka 1814.

Matrikelkort, Nørre Kongerslev Sogn, cirka 1814.

Matrikelkort, Sønder Kongerslev Sogn, cirka 1814.

Rigsarkivet, Dansk Demografisk Database, indtastede data fra Folketælling i 1801, www.ddd.dda.dk, opslag august og september 2019.

Kort downloadet fra sdfe.dk, september 2019.

Wikipedia, Opslag september 2019.

